

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ**

Кафедра педагогічної та вікової психології

На правах рукопису

ШУДРУК ІРИНА МИКОЛАЇВНА

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ**

Спеціальність: 053 «Психологія»

Освітньо-професійна програма «Психологія»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

ІВАНАШКО ОКСАНА ЄВГЕНІВНА,

кандидат психологічних наук, доцент

кафедри педагогічної та вікової психології

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри педагогічної та вікової психології,
від «__» _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

_____ професор Гошовський Я.О.

ЛУЦЬК – 2024

Анотація

Шудрук І.М. Психологічні особливості розвитку успішної особистості в підлітковому віці

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 053 «Психологія», освітньо-професійної програми Психологія. – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2024.

Актуальність теми роботи зумовлена значенням підліткового віку як критичного періоду формування особистості, під час якого відбувається розвиток самооцінки, мотивації та соціальної компетентності. У дослідженні проаналізовано психологічні фактори, які впливають на становлення успішності, зокрема роль навчальної діяльності, сімейного середовища та соціальних взаємин.

Метою дослідження є визначення ефективних підходів до формування успішної особистості через навчальну діяльність.

Об'єкт дослідження – психологічні особливості розвитку особистості підлітків у навчальному середовищі.

Предмет дослідження – процес впливу навчальної діяльності на формування успішної особистості в підлітковому віці.

Робота складається з трьох розділів: теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та практичних рекомендацій. У першому розділі висвітлено концептуальні підходи до вивчення успішності особистості. У другому – проведено емпіричне дослідження, що включало анкетування, спостереження та застосування методик діагностики мотивації (Т. Елерс) і локусу контролю (Дж. Роттер). У третьому – надано рекомендації для педагогів і батьків щодо підтримки особистісного потенціалу підлітків.

Результати роботи показали, що рівень успішності залежить від мотивації, соціальної підтримки та навчальної активності. Практичні рекомендації спрямовані на формування мотивації досягнень, розвиток самостійності та соціальної компетенції підлітків.

Ключові слова: підлітковий вік, успішність, самооцінка, мотивація, соціальна підтримка, навчальна діяльність.

Annotation

Shudruk I.M. Psychological peculiarities of development of a successful personality in adolescence

Work for obtaining the educational degree “Master” in specialty 053 “Psychology”, educational and professional program Psychology. - Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2024.

The relevance of the research topic is determined by the importance of adolescence as a critical period for personality formation, during which self-esteem, motivation, and social competence are developed. The study analyzes psychological factors influencing the development of success, particularly the role of educational activities, family environment, and social interactions.

The aim of the study is to identify effective approaches to shaping a successful personality through educational activities.

The object of the study is the psychological characteristics of personality development in adolescents within an educational environment.

The subject of the study is the process of how educational activities influence the formation of a successful personality in adolescence.

The thesis consists of three chapters: theoretical analysis, empirical research, and practical recommendations. The first chapter explores conceptual approaches to studying personality success. The second chapter presents empirical research, including surveys, observations, and the application of diagnostic methods for motivation (T. Ehlers) and locus of control (J. Rotter). The third chapter offers recommendations for teachers and parents on supporting the personal potential of adolescents.

The study results show that the level of success depends on motivation, social support, and educational activity. Practical recommendations focus on fostering achievement motivation, developing independence, and enhancing adolescents' social competence.

Keywords: adolescence, success, self-esteem, motivation, social support, educational activity.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	
	1.1. Аналіз наукової літератури щодо розвитку успішної особистості.	6
	1.2. Психологічні фактори впливу на становлення успішності в підлітковому віці	10
	1.3. Роль навчальної діяльності у розвитку особистісного потенціалу підлітків	16
РОЗДІЛ 2	ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ	
	2.1. Обґрунтування методик дослідження.	21
	2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження	25
РОЗДІЛ 3	ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
	3.1. Рекомендації для вчителів та поради батькам	34
	3.2. Стратегії підтримки самостійного вибору учнів	36
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	44

ВСТУП

Актуальність дослідження. Підлітковий вік – це унікальний період у розвитку особистості, який характеризується значними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами. У цей період відбувається активне формування самооцінки, мотивації, соціальної компетентності та навичок самореалізації, що закладають основу майбутньої успішності особистості в дорослому житті. Сучасні дослідження підкреслюють, що цей процес нерозривно пов'язаний із навчальною діяльністю, яка виступає ключовим механізмом підтримки й розвитку особистісного потенціалу.

Підлітковий вік є одним із найважливіших етапів становлення особистості, коли формуються базові цінності, навички самоконтролю, мотивація досягнень і соціальна адаптація. Зміни, які відбуваються у цей період, пов'язані з інтенсивним розвитком самосвідомості, емоційної стабільності та здатності до самореалізації. Особливості розвитку особистості в підлітковому віці досліджували такі вчені, як С. Максименко, Г. Костюк та І. Бех, які наголошують, що саме в цьому віці створюються передумови для майбутньої успішності індивіда. [5]

У контексті сучасних освітніх реформ, спрямованих на індивідуалізацію та гуманізацію навчання, вивчення психологічних аспектів навчальної діяльності стає критично важливим. За словами І. Беха, саме створення психологічно комфортного середовища сприяє формуванню мотивації до навчання та активного залучення до пізнавальної діяльності[4]. Його дослідження доводять, що підтримка індивідуальних особливостей учнів допомагає їм краще реалізувати свої потенціали.

Роботи Джуліана Роттера щодо локусу контролю також мають значний вплив на розуміння підліткової мотивації. Локус контролю, як особистісна характеристика, визначає, чи сприймає підліток свої успіхи як результат власних зусиль або зовнішніх обставин. У дослідженнях Т. Елерса підкреслюється зв'язок між мотивацією досягнень і успішністю в навчанні, що дозволяє робити висновки

про значення підтримки самостійності та розвитку відповідальності серед підлітків.

Г. Балл акцентував увагу на ролі навчальної діяльності як платформи для розвитку особистісного потенціалу учня. Згідно з його дослідженнями, ефективна навчальна діяльність не лише підвищує академічну успішність, але й сприяє формуванню соціальних навичок та адаптивності.

Сучасні виклики в освітньому середовищі, такі як зниження мотивації до навчання, вплив цифровізації та зростання ролі соціальних мереж, також підвищують актуальність вивчення цього питання. Як зазначає Г. Лохвицька, вплив сім'ї, педагогів та однолітків відіграє ключову роль у підтримці психологічної стійкості підлітків та їхнього прагнення досягати успіхів.

Особливого значення набуває питання про вплив навчального середовища, сім'ї та соціального оточення на формування індивідуальних здібностей, талантів та схильностей.

Дослідження психологічних особливостей розвитку успішної особистості в підлітковому віці є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Воно дозволяє виявити чинники, що впливають на успішність, розробити методики підтримки навчальної мотивації та сприяти створенню умов для розвитку гармонійної особистості. Правильна підтримка підлітка у виборі діяльності може сприяти його гармонійному розвитку, у той час як ігнорування цих аспектів може призвести до зниження мотивації та відсутності самореалізації в дорослому віці.

Об'єкт дослідження – розвиток особистості підлітків у навчальному середовищі.

Предмет дослідження процес впливу навчальної діяльності на формування успішної особистості в підлітковому віці.

Метою дослідження є аналіз психологічних факторів, що впливають на розвиток успішної особистості в підлітковому віці через навчальну діяльність, а також визначення ефективних підходів до формування та підтримки індивідуального потенціалу учнів.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати наукову літературу з питань розвитку особистості підлітків.
2. Виявити основні психологічні та соціальні фактори, що впливають на успішність особистості.
3. Дослідити роль навчальної діяльності у становленні індивідуальних талантів і здібностей.
4. Розробити рекомендації для вчителів та батьків щодо підтримки особистісного розвитку підлітків.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження й вирішення поставлених завдань застосовувалися: *загальнотеоретичні методи* – аналіз і синтез психологічної літератури з проблем дослідження; порівняння, систематизація, узагальнення, інтерпретація наявних теоретичних підходів та емпіричних результатів. При проведенні *емпіричного дослідження* використовувався такі методики: Методика діагностики мотивації досягнень Т. Елерсам (для визначення рівня мотивації учнів у навчальній діяльності), Методика «Локус контролю» Дж. Роттера (для оцінки рівня відповідальності та самостійності), анкетування учнів, вчителів та батьків.

Емпірична база дослідження. Дослідження проводилось на базі Дослідження проводилося серед учнів 9 класів Забродівського ліцею, їхніх вчителів та батьків.

Структура та обсяг дослідження. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота виконана на 61 сторінці тексту. Основний зміст роботи викладено на 58 сторінках. Робота містить 2 рисунки, 5 додатків. Список використаних джерел включає .. праць українських та зарубіжних авторів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

1.1. Аналіз наукової літератури щодо розвитку успішної особистості

Проблематика розвитку особистості в підлітковому віці є однією з ключових тем у психології та педагогіці. Підлітковий вік вважається періодом інтенсивного становлення особистості, під час якого відбувається формування ключових психологічних новоутворень, таких як самосвідомість, самооцінка, мотиваційна сфера, здатність до саморегуляції та рефлексія. Як зазначає Слюсаревський М., цей період визначається зміною статусу підлітка у соціальних відносинах і появою нових внутрішніх протиріч, які створюють основу для розвитку індивідуальних особливостей і формування особистісної автономії[31].

Серед численних дослідників цієї теми виділяються роботи В.О. Сухомлинського, який наголошував на суперечності між бажаннями підлітка та його можливостями[6]. Ця дисгармонія, за словами вченого, впливає на мотивацію до навчання та формування позитивної «Я-концепції» особистості. Наявність суперечностей може бути як стимулом до розвитку, так і фактором ризику для виникнення конфліктів у міжособистісних відносинах та самосприйнятті.

Підлітковий вік характеризується зміною когнітивних і соціальних структур. Вчені, такі як Г. Костюк та С. Максименко, підкреслюють, що саме в цьому віці формуються ключові компоненти самосвідомості, а саме: здатність до рефлексії, визначення життєвих цілей і вибір майбутньої професії[5]. Водночас саме навчальна діяльність стає ключовим полем для розвитку цих якостей. Акцент на індивідуальному підході до освіти дозволяє розвинути інтереси, здібності та схильності кожного учня.

Дослідники підкреслюють, що соціальний контекст і взаємодія з оточенням також відіграють важливу роль у розвитку підлітка. У працях Н.В. Єзерської

наголошується, що важливими умовами успішної соціалізації є формування соціальної компетентності та здатності адаптуватися до змін[14]. Соціальна адаптація впливає на формування емоційної стійкості та здатності будувати конструктивні міжособистісні відносини, що є важливими компонентами успішності в дорослому житті.

Формування успішної особистості у підлітковому віці є однією з ключових тем сучасної психології, педагогіки та соціології. Успішність особистості, як зазначають Федорченко Т.Є. та інші дослідники, ґрунтується на гармонійному розвитку когнітивних, соціальних і емоційних аспектів[1]. Підлітковий вік, будучи сенситивним періодом для становлення особистісних характеристик, створює унікальні можливості для формування здатності до самореалізації, критичного мислення та співпраці. У цьому контексті навчальна діяльність виступає ключовим механізмом, через який реалізуються ці завдання. Особливо важливим є формування позитивної «Я-концепції», яка є основою для усвідомлення власного потенціалу та формування мотивації до досягнень.

Розуміння успіху та успішності у науковій літературі має багатогранний характер. За визначенням В. Кириченко, успіх розглядається як результат діяльності, який визнається значущим як для індивіда, так і для суспільства[22]. Водночас Ю. Назар наголошує, що успішність є динамічною характеристикою особистості, яка відображає здатність до досягнення поставлених цілей за допомогою систематичної діяльності та позитивного життєвого досвіду[30]. Важливо зазначити, що успіх не завжди пов'язаний із зовнішнім визнанням. Він може бути внутрішньо мотивованим, ґрунтуючись на досягненні особистісного задоволення від виконаних завдань.

Л. Пасечнікова звертає увагу на важливість створення середовища, яке стимулює розвиток орієнтації на досягнення успіху[2]. Згідно з її дослідженнями, середовище навчального закладу повинно бути спрямоване на підтримку розвитку самооцінки, навичок планування та відповідального ставлення до власного розвитку. Водночас, К. Безрук підкреслює, що успішність неможлива без

підтримки соціального середовища, яке створює умови для розвитку співпраці, комунікації та взаєморозуміння[10].

Навчальна діяльність є одним із найважливіших факторів у формуванні успішної особистості. Як зазначено в навчально-методичному посібнику «Соціально успішна особистість», інноваційні педагогічні підходи, такі як гейміфікація, технологія «портфоліо» та case-study, сприяють розвитку ключових компетентностей, які необхідні для самореалізації в сучасному суспільстві[32]. Ці методи не тільки підвищують зацікавленість учнів, але й формують у них відповідальність за свої досягнення, сприяючи тим самим підвищенню мотивації до навчання.

Інтерактивні методи навчання допомагають учням краще зрозуміти свої сильні сторони, сформувані цілі та стратегії їх досягнення. Наприклад, технологія «портфоліо» дозволяє учням відстежувати власний прогрес і вчитися рефлексії щодо своїх досягнень. Проєктне навчання створює умови для розвитку навичок співпраці, критичного мислення та відповідального ставлення до спільної роботи. Як зазначає Л. Канішевська, використання цих методів сприяє формуванню успішної особистості, яка здатна адаптуватися до змін і досягати поставлених цілей[8].

Соціальне середовище відіграє ключову роль у формуванні успішності. Сім'я, як базовий соціальний інститут, створює умови для розвитку основних життєвих навичок, самооцінки та відповідальності. Як зазначає К. Роджерс, важливою умовою для успішного розвитку особистості є відчуття психологічної безпеки та підтримка з боку дорослих[33]. У шкільному середовищі, педагогічна підтримка є не менш важливою. Вчителі повинні сприяти розвитку у підлітків здатності до критичного мислення, творчого підходу до вирішення завдань і саморефлексії.

На думку Дж. Аткинсона, мотивація досягнення успіху формується як поєднання прагнення до досягнень і уникнення невдач[29]. Це вимагає створення умов для підтримки самооцінки учнів, що дозволяє їм розвивати впевненість у своїх силах і готовність долати труднощі. Соціальна підтримка в цьому процесі є

важливим фактором, оскільки вона допомагає підліткам відчувати себе частиною спільноти, що стимулює їхню активність та ініціативність.

Сучасні дослідження пропонують різні теоретичні моделі успіху. А. Маслоу, наприклад, розглядає успіх як досягнення вищого рівня потреб, таких як самореалізація, соціальне визнання і професійна реалізація[33]. Водночас модель адаптації Дж. Келлі підкреслює важливість балансу між самооцінкою особистості та очікуваннями соціуму[1]. Ці моделі наголошують на багатогранності поняття успіху та важливості його інтеграції у навчальну діяльність.

Інші теоретики, такі як К. Меррелл і Дж. Гімпел, акцентують увагу на розвитку соціальної мобільності через формування соціальних навичок[7, с.98]. Вони підкреслюють, що здатність до співпраці, гнучкість у прийнятті рішень та готовність до адаптації є основними компонентами успішності. Ці характеристики можуть бути сформовані через відповідні педагогічні стратегії, спрямовані на інтеграцію учнів у навчальну і позанавчальну діяльність.

Поряд із позитивними аспектами, у процесі формування успішності виникають і психологічні бар'єри. Як зазначає Т. Докучина, низька самооцінка, страх перед невдачами та недостатня мотивація можуть перешкоджати розвитку успішної особистості[15]. Подолання цих бар'єрів можливе через створення підтримуючого навчального середовища, яке сприяє розвитку самоповаги, впевненості у своїх силах та мотивації до досягнень.

Згідно з концепцією К. Роджерса, підтримка і розуміння з боку педагогів та батьків є необхідними умовами для формування позитивного ставлення підлітків до успіху[25]. Учні, які отримують таку підтримку, краще адаптуються до навчального середовища, легше долають труднощі та демонструють вищий рівень мотивації.

Отже, аналіз наукової літератури свідчить про багатогранність формування успішної особистості у підлітковому віці. Навчальна діяльність, підтримка соціального середовища та правильний вибір педагогічних стратегій є основними факторами, що забезпечують розвиток успішності. Водночас, формування успішної особистості неможливе без урахування індивідуальних особливостей

учнів, їхнього соціального середовища та емоційного стану. Цей комплексний підхід дозволяє забезпечити гармонійний розвиток підлітків, сприяючи їхній самореалізації та досягненню життєвих цілей.

1.2. Психологічні фактори впливу на становлення успішності в підлітковому віці.

Формування успішної особистості підлітка є багатовимірним процесом, що залежить від взаємодії низки психологічних, соціальних і культурних факторів. У підлітковому віці відбуваються інтенсивні зміни в емоційній, когнітивній і поведінковій сферах, що визначають подальшу самореалізацію особистості. Цей період є критичним для формування самооцінки, рефлексії та навичок соціальної взаємодії, які є основними компонентами успішності.

Сім'я є фундаментальним середовищем, яке формує особистість підлітка та визначає його подальшу здатність до успішної соціалізації та самореалізації. Емоційна підтримка, довіра та відкриті комунікації з батьками сприяють розвитку впевненості у собі, а також формуванню здатності до самоконтролю та прийняття рішень. Згідно з даними Качинської, сім'я створює основу для формування системи цінностей, а також сприяє розвитку моральної орієнтації підлітків[25]. Водночас, емоційна емансипація підлітків, яка передбачає поступове зменшення залежності від батьків, є важливим процесом цього вікового періоду. Нездатність батьків підтримати цей процес може призвести до конфліктів, низької самооцінки та затримки розвитку автономності дитини. З іншого боку, підтримка батьками індивідуальних інтересів і талантів підлітка сприяє його самореалізації, що позитивно впливає на майбутню успішність. Особливо важливо, щоб сім'я залишалася джерелом позитивного зворотного зв'язку, що дозволяє підлітку відчувати підтримку навіть у разі невдач. Вплив сімейного середовища не обмежується емоційною підтримкою, а також включає моделювання успішної поведінки, наприклад, через професійну діяльність і моральну позицію батьків.

Навчальна діяльність є одним із ключових чинників формування успішності підлітків, адже вона забезпечує розвиток когнітивних, соціальних і особистісних компетенцій. Згідно з дослідженнями, інтерактивні методики, такі як проєктне навчання, рольові ігри, технологія «портфоліо», стимулюють розвиток навичок критичного мислення, самостійності та співпраці[13]. У підлітковому віці формується здатність до рефлексії, що дозволяє учням усвідомлювати свої сильні й слабкі сторони, встановлювати цілі та будувати стратегії їх досягнення. Окрім цього, навчання створює середовище для взаємодії з однолітками, вчителями й адміністрацією, що сприяє формуванню важливих соціальних навичок, таких як комунікація, відповідальність і лідерство. Важливо, щоб навчальний процес був адаптований до індивідуальних потреб і можливостей кожного учня, що дозволить уникнути перевантаження і сприятиме гармонійному розвитку. Вплив навчальної діяльності також включає роль педагогічної оцінки, яка формує в учнів уявлення про свої здібності та спроможність досягати успіху. Позитивний досвід навчання є важливою умовою формування інтересу до саморозвитку і розширення особистих горизонтів. Таким чином, освітнє середовище не лише надає знання, але й сприяє розвитку успішної особистості.

Соціальне середовище та взаємини з однолітками відіграють вирішальну роль у формуванні самооцінки та соціальної компетентності підлітків. Як зазначено в дослідженнях, однолітки стають важливою референтною групою, вплив якої може бути як позитивним, так і негативним. Взаємодія з ровесниками дозволяє підліткам освоювати соціальні ролі, розвивати здатність до співпраці та відстоювання власної позиції. Змагальність у групах однолітків сприяє підвищенню мотивації та формуванню впевненості у собі, особливо якщо підліток має змогу демонструвати свої досягнення. Водночас, негативний вплив однолітків, наприклад, у формі булінгу або соціального тиску, може знижувати самооцінку, викликати тривожність і перешкоджати розвитку успішності. Як зазначає Діденко, взаємини з однолітками також є джерелом емоційної підтримки, що допомагає підліткам долати труднощі перехідного періоду[19]. Спільна діяльність у групах сприяє формуванню навичок комунікації, управління конфліктами та співпраці, які

є важливими для подальшого професійного розвитку. Окрім цього, однолітки часто є джерелом нових ідей, які стимулюють когнітивний і креативний розвиток підлітків. Таким чином, соціальне середовище є ключовим чинником формування успішності, що забезпечує можливість для розвитку міжособистісних навичок і емоційного благополуччя.

Педагоги є важливими фігурами, які формують у підлітків ціннісне ставлення до знань, мотивацію до навчання та віру у власні можливості. Як зазначено в дослідженнях, стимулююча функція педагогічної оцінки сприяє розвитку уявлень про власні здібності, що є важливою умовою формування позитивної «Я-концепції» [14]. Зворотний зв'язок від учителів допомагає учням краще розуміти свої сильні сторони та працювати над усуненням недоліків. Водночас, роль педагогів полягає у створенні позитивного емоційного клімату в класі, який сприяє гармонійному розвитку учнів. Інноваційні педагогічні підходи, такі як індивідуалізоване навчання, дозволяють враховувати особливості кожного учня, що підвищує ефективність навчального процесу. Навчальне середовище також включає взаємини з адміністрацією школи та вплив шкільної культури на формування цінностей учнів. Важливо, щоб навчальний процес сприяв розвитку не лише інтелектуальних, але й емоційних та соціальних компетенцій. Таким чином, педагоги виконують ключову роль у формуванні успішної особистості, забезпечуючи підтримку, мотивацію та можливості для самореалізації підлітків.

Внутрішні психологічні фактори відіграють фундаментальну роль у формуванні успішності підлітків, адже вони визначають індивідуальний підхід до самореалізації, навчання і соціальної адаптації. Одним із ключових елементів є рівень самооцінки, який формується під впливом взаємодії з родиною, школою та однолітками. Як зазначає Качинська, адекватна самооцінка сприяє розвитку впевненості у своїх силах, здатності приймати рішення та досягати поставлених цілей[25]. Низька самооцінка, навпаки, може стати бар'єром для успішності, породжуючи страх перед помилками, уникнення відповідальності та тривожність. У підлітковому віці відбувається активне формування рефлексії – здатності оцінювати власну поведінку, думки та емоції. Як зазначає Е. Шпрангер, розвиток

рефлексії є одним із основних новоутворень цього періоду, який впливає на становлення цілісної особистості[16]. Важливим елементом є також формування цілей, яке сприяє розвитку мотивації досягнень. Підлітки, які усвідомлюють свої сильні сторони та інтереси, легше знаходять шляхи для самореалізації. Одночасно, емоційна стабільність і здатність до саморегуляції є критичними для подолання викликів підліткового віку.

Зовнішні соціальні чинники, такі як культура, економічне становище родини та макросередовище, значною мірою впливають на формування успішності. Сучасний соціокультурний контекст створює нові виклики для підлітків, включаючи високий рівень конкуренції, вплив соціальних мереж і глобалізацію. Як зазначає Діденко, суспільні норми та очікування можуть як стимулювати розвиток успішної особистості, так і створювати додатковий тиск, що породжує тривожність і невпевненість[19]. Наприклад, соціальні медіа часто формують ідеалізоване уявлення про успіх, що може впливати на самооцінку та мотивацію підлітків. З іншого боку, участь у соціальних проєктах, волонтерських ініціативах або освітніх програмах сприяє розвитку соціальної відповідальності, співпраці та адаптації. Особливу увагу слід приділити ролі локального середовища, наприклад, місцевої громади або освітнього закладу, які можуть створювати умови для розвитку талантів і підтримки ініціативності. Позитивний вплив зовнішнього середовища стає значущим фактором, який сприяє розвитку мотивації досягнень і забезпечує платформу для подальшого професійного та особистісного росту.

Емоційна сфера підлітків є важливим аспектом, який впливає на їхню здатність адаптуватися до змін і досягати поставлених цілей. Як зазначає Юридична психологія, тривожність, стрес і соціальні страхи є поширеними психоемоційними станами, які можуть перешкоджати самореалізації[11]. Ці стани впливають на когнітивну діяльність, знижують рівень мотивації до навчання та викликають труднощі у взаємодії з іншими людьми. Водночас позитивні емоційні переживання, такі як радість від досягнень, підтримка з боку значущих людей і відчуття успіху, стимулюють розвиток упевненості у своїх силах. У підлітковому віці важливо навчати емоційної грамотності – здатності розпізнавати, аналізувати

та управляти своїми емоціями. Як зазначають дослідники, розвиток цих навичок сприяє формуванню стійкості до стресів і підвищенню емоційного інтелекту, що є важливими для успішної соціалізації та професійного розвитку. Розвиток емоційної сфери також включає формування емпатії, яка сприяє кращому розумінню інших людей і забезпечує гармонійні міжособистісні стосунки.

Поряд із позитивними факторами, формування успішної особистості підлітка може бути ускладнене через наявність психологічних бар'єрів, таких як низька самооцінка, страх невдачі або відсутність мотивації. Як зазначає Качинська, ці бар'єри можуть виникати через зовнішні чинники, включаючи критику з боку дорослих, нерівні умови у навчанні або негативний досвід у спілкуванні з однолітками[25]. Низька самооцінка часто стає основою для тривожності, уникнення відповідальності та зниження рівня активності у соціальному житті. Підлітки, які стикаються з негативним оцінюванням своєї діяльності, можуть формувати в собі переконання про власну неспроможність, що суттєво обмежує їхню здатність досягати цілей. Важливою стратегією подолання цих бар'єрів є забезпечення емоційної підтримки з боку педагогів і батьків. Як зазначає Діденко, створення середовища, яке сприяє формуванню відчуття безпеки, дозволяє мінімізувати вплив негативних чинників і допомагає підліткам розкрити свої здібності[19]. Водночас, інтерактивні методи навчання, такі як групова робота, можуть стимулювати комунікацію та знижувати рівень соціальної тривожності. Роль педагогів полягає не лише у передачі знань, а й у формуванні у підлітків позитивної мотивації до досягнень.

Культурне середовище, у якому розвивається підліток, також значною мірою впливає на формування його успішності. У сучасному світі глобалізація і доступ до інформаційних ресурсів створюють нові можливості для розвитку, але водночас формують додаткові виклики. Як зазначає Юридика психологія, зростаючий вплив соціальних медіа на свідомість підлітків може як стимулювати їхній розвиток, так і спричиняти надмірний тиск, що проявляється у прагненні до ідеалізованих стандартів. Культурні норми та цінності впливають на уявлення про успіх, визначаючи його критерії. У сім'ях, де цінується освіта та професійні

досягнення, підлітки зазвичай демонструють вищий рівень мотивації до навчання. Водночас, середовища, які орієнтуються на колективізм, можуть сприяти розвитку комунікативних і соціальних навичок, що є важливими для гармонійної соціалізації. Розширення культурного кругозору через участь у міжкультурних обмінах, волонтерських програмах або міжнародних освітніх проєктах дозволяє підліткам краще розуміти свої інтереси та розвивати гнучкість мислення. Важливо, щоб культурне середовище сприяло формуванню цінностей, які підтримують розвиток особистісного потенціалу.

Навчальне середовище є важливим простором для розвитку емоційної стійкості та впевненості підлітків у собі. Як зазначено в дослідженнях, доброзичливий емоційний клімат у класі сприяє зниженню рівня тривожності та формуванню позитивного ставлення до навчання. Взаємодія з однолітками та педагогами дозволяє формувати навички управління емоціями, які є критично важливими для адаптації до викликів дорослого життя. Згідно з Діденком, навчальне середовище має підтримувати розвиток емоційного інтелекту, який включає здатність розуміти власні емоції, управляти ними та використовувати у взаємодії з іншими людьми[19]. Особливо важливим є індивідуальний підхід до учнів, який дозволяє враховувати їхні особливості та допомагати їм долати труднощі. Наприклад, підлітки з високим рівнем тривожності потребують додаткової підтримки та позитивного підкріплення, що допомагає їм знижувати рівень стресу. Емоційний комфорт у навчальному середовищі також сприяє розвитку таких важливих якостей, як довіра, відкритість до нового досвіду та готовність співпрацювати.

Отже, підлітковий вік є критичним періодом для формування успішної особистості, який визначається впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Сім'я, навчальне середовище, взаємини з однолітками та культурний контекст формують основу для розвитку самооцінки, мотивації до досягнень і здатності до рефлексії. Водночас емоційна підтримка, доброзичливий клімат у школі та індивідуальний підхід педагогів сприяють гармонійному розвитку. Негативні впливи, такі як тривожність, страх невдачі чи надмірний соціальний тиск, можуть стати бар'єрами

на шляху до успішності, однак їх можна подолати через цілеспрямовану підтримку та створення сприятливих умов для самореалізації. Таким чином, інтеграція всіх цих аспектів дозволяє формувати гармонійну, впевнену в собі та успішну особистість, здатну ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу.

1.3. Роль навчальної діяльності у розвитку особистісного потенціалу підлітків.

Навчальна діяльність є важливим чинником у формуванні особистісного потенціалу підлітків, забезпечуючи розвиток когнітивних, емоційних та соціальних компетентностей. Особистісний потенціал визначається як сукупність ресурсів особистості, які можуть бути реалізовані через активну діяльність, спрямовану на досягнення цілей і самореалізацію. Як зазначає О. Бондаренко, основою розвитку потенціалу є внутрішня мотивація, самостійність і прагнення до творчого самовираження[33, с. 608].

У процесі навчальної діяльності підлітки навчаються аналізувати інформацію, робити висновки, визначати причини та наслідки подій, що сприяє розвитку критичного мислення. Г. Костюк підкреслював, що навчальна діяльність створює умови для саморозвитку, адже через взаємодію з новими знаннями та вирішення завдань учні пізнають себе, свої можливості та обмеження[5]. Крім того, у цьому віці особливо важливою стає здатність до самостійного навчання, що є основою для майбутнього успіху в житті. Навчальна діяльність також сприяє розвитку вміння планувати, ставити цілі та досягати їх, що є важливими компонентами успішності. Саме через навчання підлітки отримують перші життєві уроки, пов'язані з відповідальністю, дисципліною та організованістю. Таким чином, навчальна діяльність є потужним інструментом, що стимулює розвиток ключових компетенцій для майбутньої самореалізації.

Особистісно-орієнтований підхід у навчанні спрямований на розвиток індивідуальних здібностей кожного учня, враховуючи його унікальні риси та потенціал. В. Сухомлинський наголошував, що успішність навчання багато в чому

залежить від того, наскільки педагог здатний побачити в кожній дитині її індивідуальність і знайти підхід, який розкриє її потенціал[6]. Освітній процес, побудований на основі цього підходу, сприяє розвитку самоповаги та впевненості у собі, що є важливими складовими успішної особистості. Наприклад, інтеграція творчих завдань, таких як написання есе чи виконання проєктів, дозволяє учням експериментувати та проявляти власну ініціативу. Особистісно-орієнтоване навчання також забезпечує врахування нерівності стартових можливостей учнів, створюючи умови для вирівнювання цих можливостей. Увага до емоційного стану підлітків у процесі навчання допомагає уникнути стресу та формує доброзичливу атмосферу в класі. Як зазначає О. Бондаренко, успіх у навчанні багато в чому залежить від того, наскільки учень відчуває себе комфортно у шкільному середовищі[33, с. 608].. Усе це робить особистісно-орієнтований підхід незамінним інструментом для формування гармонійної та успішної особистості.

Мотивація є основним рушієм навчальної діяльності, особливо у підлітковому віці, коли почуття власної значущості та прагнення до самореалізації стають важливими аспектами розвитку. Як зазначає Діана Стецюк, рівень мотивації до навчання залежить від усвідомлення підлітком важливості освіти для досягнення своїх життєвих цілей[3]. Мотиви навчання можуть бути внутрішніми, коли учень прагне пізнати нове та розширити свої можливості, або зовнішніми, зумовленими очікуваннями батьків чи педагогів. Особливо важливою є підтримка внутрішньої мотивації, яка базується на інтересах та схильностях учня. Для цього педагоги можуть використовувати сучасні підходи, такі як інтерактивні завдання, гейміфікацію або кейс-методи. Наприклад, проєктне навчання дозволяє учням побачити практичну значущість своїх знань, що підвищує їхню зацікавленість у навчанні. Як зазначає І. Бех, розвиток мотивації залежить від створення умов, у яких учень відчуває підтримку та визнання своїх зусиль[4]. Це забезпечує формування стійкої мотивації до досягнень, що є основою для майбутньої успішності.

Педагоги відіграють ключову роль у формуванні позитивного ставлення до навчання та розвитку особистості підлітків. Як зазначає І. Бех, педагоги є не лише

джерелом знань, але й наставниками, які допомагають учням орієнтуватися в життєвих ситуаціях і вирішувати проблеми[4]. Важливо, щоб учителі створювали атмосферу довіри та взаємоповаги, що сприяє зниженню стресу та формуванню позитивного ставлення до школи. Соціальне середовище, включаючи однолітків, також має значний вплив на формування особистісного потенціалу. Взаємодія з однолітками сприяє розвитку соціальних навичок, таких як лідерство, співпраця та емпатія. Крім того, участь у групових проєктах дозволяє учням навчитися ефективно розподіляти обов'язки та працювати на спільний результат. Соціальна підтримка з боку вчителів і однолітків є важливим джерелом мотивації для підлітків. Як зазначає Г. Костюк, успіх учня багато в чому залежить від того, наскільки він відчуває себе частиною шкільної спільноти. Це підкреслює важливість створення соціально сприятливого середовища для розвитку успішної особистості[2].

Сучасні інформаційні технології значно розширили можливості навчальної діяльності, зробивши її більш доступною та інтерактивною. Як зазначає Д. Стецюк, інтеграція технологій у навчальний процес стимулює зацікавленість учнів, розвиває їх критичне мислення та сприяє формуванню навичок самостійного здобуття знань[3]. Онлайн-платформи, мультимедійні ресурси та інтерактивні завдання дозволяють створювати умови для персоналізації навчання, що є важливим аспектом формування особистісного потенціалу. Використання таких інструментів, як відеоуроки, тестові завдання, віртуальні лабораторії, допомагає учням поглиблювати свої знання та розширювати горизонти. У свою чергу, технології надають можливість для співпраці між учнями, незалежно від їхнього фізичного місця перебування, через групові проєкти в онлайн-форматі. Це сприяє формуванню навичок комунікації та співпраці, що є важливими для соціальної адаптації. Як зазначає І. Бех, застосування технологій дає учням можливість самостійно управляти своїм навчанням, що сприяє розвитку відповідальності та ініціативності[4]. Таким чином, сучасні технології не лише покращують якість освіти, але й створюють умови для розвитку особистісного потенціалу.

Креативність є однією з важливих характеристик успішної особистості, яка розвивається через навчальну діяльність. Як зазначає Марія Костолович, творчий підхід у навчанні дозволяє учням не лише здобувати знання, але й використовувати їх у нестандартних ситуаціях, вирішувати складні завдання, що сприяє розвитку їхнього творчого потенціалу. [23] Використання методів проєктного навчання, креативних завдань і рольових ігор дозволяє учням експериментувати, розвивати уяву та генерувати нові ідеї. Творчий підхід також допомагає учням подолати страх невдачі, оскільки він спрямований на пошук нових рішень, а не на оцінювання помилок. Наприклад, краєзнавча діяльність, яка включає дослідження місцевої культури чи природи, дає змогу підліткам застосовувати свої знання в реальних умовах, сприяючи їхній творчій самореалізації. Як підкреслює І. Бех, креативність у навчанні забезпечує розвиток внутрішньої мотивації, що є важливим фактором успішності[4]. Крім того, творчий підхід у навчанні дозволяє підліткам краще розуміти свої сильні сторони та вибудовувати стратегії для їхнього подальшого розвитку.

Навчальна діяльність відіграє важливу роль у формуванні професійного самовизначення підлітків, оскільки вона допомагає їм усвідомити свої інтереси, здібності та можливості. Як зазначає Д. Стецюк, вибір професійного шляху багато в чому залежить від того, наскільки підліток відчуває себе компетентним у певній сфері, а це формується через позитивний досвід у навчанні[3]. Навчальна діяльність створює можливості для вивчення різних дисциплін, що дозволяє учням орієнтуватися в своїх перевагах і вибирати майбутню професію. Наприклад, участь у лабораторних роботах, написання дослідницьких проєктів чи виконання творчих завдань допомагають учням зрозуміти, які види діяльності їм подобаються і які відповідають їхнім здібностям. Як підкреслює Г. Костюк, професійне самовизначення має базуватися на гармонійному поєднанні інтересів учня та суспільних потреб[5]. Навчання, яке спрямоване на розвиток практичних навичок, також сприяє формуванню готовності до професійної діяльності. Таким чином, навчальна діяльність є потужним інструментом для професійного орієнтування, що забезпечує підготовку підлітків до дорослого життя.

Отже, навчальна діяльність відіграє ключову роль у розвитку особистісного потенціалу підлітків, сприяючи формуванню когнітивних, емоційних і соціальних компетенцій. Використання особистісно-орієнтованих підходів, сучасних технологій та інтерактивних методів навчання забезпечує гармонійний розвиток учнів і створює умови для їхньої самореалізації. Мотивація до навчання, підтримка педагогів і доброзичливе соціальне середовище є важливими складовими, які впливають на формування впевненості у собі та готовності досягати цілей. Сучасні підходи до навчання, такі як інтерактивні технології, творчі завдання та особистісно-орієнтований підхід, створюють умови для формування самостійності, креативності та відповідальності. Використання цих інструментів сприяє не лише успішності у навчанні, але й підготовці до майбутнього професійного життя. Таким чином, інтеграція усіх цих аспектів у навчальний процес дозволяє створити основу для формування успішної, гармонійно розвиненої особистості.

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ

2.1. Обґрунтування методик дослідження.

Навчальна мотивація визначається рядом специфічних для цієї діяльності факторів. **По-перше**,— вона визначається самою освітньою системою, освітнім закладом, де здійснюється навчальна діяльність; **по-друге**, — організацією освітнього процесу; **по-третє**, суб'єктними особливостями школяра (вік, стать, інтелектуальний розвиток, здібності, самооцінка, взаємодія з іншими учнями та ін.); **по-четверте**, — суб'єктними особливостями педагога і, насамперед, системою ставлення його до учня, справи; **по-п'яте**, специфікою навчального предмета.

Психологи та педагоги виділяють **п'ять рівнів навчальної мотивації**:

Перший – високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності. У таких дітей є пізнавальний мотив, прагнення найуспішніше виконувати всі запропоновані шкільні вимоги. Учні чітко виконують усі вказівки вчителя, сумлінні і відповідальні, переживають, якщо одержують незадовільні оцінки.

Другий рівень — гарна шкільна мотивація. Учні успішно справляються з навчальною діяльністю. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Третій рівень — позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких дітей позанавчальною діяльністю. Такі діти досить добре почуваються в школі, щоб спілкуватися з друзями, з учителями, їм подобається бути учнями, мати гарний портфель, ручки, пенал, зошити. Пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані меншою мірою і навчальний процес їх мало приваблює.

Четвертий рівень — низька шкільна мотивація. Ці діти відвідують школу неохоче, воліють пропускати заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Мають проблеми в навчальній діяльності. Важко адаптуються до школи.

П'ятий рівень — негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація. Такі діти мають труднощі у навчанні: вони не справляються з навчанням, мають проблеми в спілкуванні з однокласниками, вчителем. Школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в ній для них нестерпне. В інших випадках учні можуть виявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання, дотримуватися тих чи інших норм і правил. Часто у таких школярів спостерігаються нервово-психічні порушення.

Серед **причин спаду мотивації** молодших школярів до навчальної діяльності слід зазначити наступні:

- ставлення учня до вчителя;
- ставлення вчителя до учня;
- особиста значущість предмета;
- розумовий розвиток учня;
- продуктивність навчальної діяльності;
- нерозуміння мети навчання;
- страх перед школою .

Відомо, що розвиток мотивів навчання відбувається: через засвоєння учнями суспільного змісту навчання, або через саму навчальну діяльність школяра, що має чимось його зацікавити.

Емпіричне дослідження психологічних особливостей розвитку успішної особистості в підлітковому віці було проведено на базі Забродівського ліцею, де взяли участь учні 9 класу. До вибірки входило 10 підлітків. Вибір цієї вікової категорії обумовлений тим, що саме в цьому періоді відбувається активне формування самооцінки, мотивації та соціальної ідентичності, які є основними складовими успішної особистості.

Метою емпіричного дослідження є вивчення впливу навчальної діяльності, сімейного середовища та взаємодії з однолітками на формування особистісного потенціалу підлітків. Особливий акцент зроблено на виявленні ключових факторів, які сприяють розвитку мотивації до навчання, самооцінки та здатності до самореалізації.

Завдання дослідження:

1. Визначити рівень самооцінки учнів.
2. Проаналізувати мотиваційні особливості навчальної діяльності.
3. Оцінити вплив взаємодії з однолітками та педагогами на розвиток особистісного потенціалу.
4. Виявити роль сімейного середовища у формуванні успішної особистості.

Для досягнення мети дослідження було використано комплексний підхід, який включає кількісні та якісні методи:

1. Анкетування. Створено анкети для учнів, батьків та педагогів з метою оцінки навчальної мотивації, самооцінки та впливу соціального середовища (додатки А, Б, В).

2. Методика діагностики мотивації досягнень Т. Елерсам (для визначення рівня мотивації учнів у навчальній діяльності), ґрунтується на розумінні мотиваційної поведінки людини у досягненні успіху чи захисту від невдач. Вона дозволяє оцінити рівень зосередженості особистості на захисних стратегіях, спрямованих на уникнення можливих помилок чи поразок[20].

Основні положення методики:

- мотивація до успіху (особи, які орієнтовані на успіх, зазвичай обирають середній або низький рівень ризику, уникаючи надмірної ризикованості. У них помірний рівень сподівань на позитивний результат, але вони схильні наполегливо працювати, щоб досягти успіху);

- мотивація до уникнення невдач (люди з домінуючим мотивом уникнення невдач віддають перевагу або низькому, або надто високому ризику, де невдалий результат не матиме значного впливу на їхній престиж. Для таких осіб характерні високий рівень захисту, страх перед невдачами та занижена самооцінка. Повторні невдачі можуть викликати хронічну тривогу, депресію, зниження самооцінки та небажання брати участь у складних завданнях).

Інструкція: Опитуваному пропонується список із 30 рядків, кожен з яких містить три слова. У кожному рядку необхідно обрати одне слово, яке найкраще характеризує людину.

Інтерпретація результатів:

0-10 балів: низька мотивація до захисту.

11-16 балів: середній рівень мотивації.

17-20 балів: високий рівень мотивації.

Методика Т. Елерса є корисним інструментом для виявлення мотиваційної спрямованості особистості та розробки стратегії подолання страхів і підвищення самооцінки[20].

3. Методика «Локус контролю» Дж. Роттера (для оцінки рівня відповідальності та самостійності (Додаток Е), розроблена Джуліаном Роттером у 1966 році, базується на його теорії суб'єктивної локалізації контролю. Локус контролю визначається як стійка риса особистості, що характеризує схильність людини пояснювати причини подій через вплив зовнішніх або внутрішніх чинників[27]. Ця методика дозволяє оцінити локалізацію контролю за значущими подіями, тобто рівень особистої відповідальності за них.

У межах цієї концепції виділяються два основні типи локусу контролю: інтернальний та екстернальний[17]. Інтернальний локус контролю – особа вважає, що події у її житті залежать переважно від її власних якостей (компетентності, цілеспрямованості, здібностей тощо) та є закономірним результатом її діяльності. Екстернальний локус контролю – особа переконана, що успіхи чи невдачі обумовлені зовнішніми факторами – умовами середовища, впливом інших людей, випадковістю, удачею чи її відсутністю. Кожна людина займає певну позицію на континуумі, що простягається між цими двома протилежними полюсами локусу контролю.

Ми адаптували дану методику, згідно нашої вибірки. Застосування методики дозволить оцінити, як учні пояснюють свої успіхи та невдачі в навчанні: через внутрішні чинники (особисті зусилля, здібності) чи зовнішні (вплив обставин, дії інших осіб).

Інструкція для учнів: «Вам пропонується серія тверджень, які стосуються вашого навчання та шкільного життя. Оберіть один варіант відповіді, який найбільше відповідає вашій точці зору. Постарайтесь відповідати чесно, обираючи той варіант, який відображає вашу думку.»

Приклад адаптованих тверджень:

1. а) «Я отримую хороші оцінки завдяки своїм зусиллям.»
б) «Мої оцінки більше залежать від того, наскільки легко викладач пояснює матеріал.»
2. а) «Якщо я зазнаю невдачі на контрольній роботі, це тому, що я недостатньо підготувався.»
б) «Невдача на контрольній роботі часто залежить від складності завдання чи настрою вчителя.»
3. а) «Мої досягнення у навчанні залежать від того, наскільки я старанно працюю.»
б) «Успіх у навчанні часто визначається тим, наскільки мені щастить із викладачами чи завданнями.»
4. а) «Я сам визначаю, як краще організувати свій час для навчання.»
б) «Мій розклад залежить від того, як складено шкільний графік і домашні завдання.»
5. а) «Успішність на уроці більше залежить від моєї активності та підготовки.»
б) «Часто успіх на уроці залежить від того, наскільки добре вчитель пояснив матеріал.»

Система інтерпретації:

За кожен обраний варіант відповіді (а) нараховується 1 бал (інтернальний локус контролю).

За кожен обраний варіант відповіді (б) нараховується 0 балів (екстернальний локус контролю).

Максимальна кількість балів: 30 (повністю інтернальний локус контролю).
Мінімальна кількість балів: 0 (повністю екстернальний локус контролю).

Інтерпретація шкали:

0–10 балів: Виражений екстернальний локус контролю. Підліток схильний пояснювати успіхи та невдачі через зовнішні фактори, такі як везіння, обставини чи вплив інших осіб.

11–20 балів: Помірний локус контролю. Підліток частково визнає вплив власних зусиль, але також покладається на зовнішні чинники.

21–30 балів: Виражений інтернальний локус контролю. Підліток переконаний, що його досягнення залежать передусім від його власних зусиль і здібностей.

4. Спостереження, проводилося під час уроків та групових заходів для аналізу поведінки підлітків у навчальному середовищі. Фіксувалися активність учнів, їхня взаємодія з учителями та однолітками, реакція на успіхи та невдачі.

Дослідження було проведено з урахуванням усіх етичних норм. Усі учасники та їхні батьки дали письмову згоду на участь у дослідженні. Дані учасників були знеособлені, а результати використовувалися виключно в наукових цілях.

Вибір зазначених методик обумовлений їхньою валідністю та релевантністю для дослідження психологічних характеристик підлітків. Наприклад, методика діагностики мотивації досягнень дозволяє оцінити рівень прагнення до успіху, що є ключовим фактором у формуванні успішної особистості. Соціометрія спрямована на виявлення статусу учня в групі однолітків, що важливо для аналізу його соціальної адаптації.

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.

Емпіричне дослідження було проведено серед учнів 9-го класу Забродівського ліцею, їхніх батьків та вчителів, з метою аналізу психологічних особливостей розвитку успішної особистості у підлітковому віці. Дослідження включало кілька методик, результати яких дозволили детально оцінити вплив мотивації, соціальних стосунків, сімейного середовища та психологічних характеристик на навчальну діяльність учнів.

Анкетування показало, що більшість учнів (60%) мають позитивне ставлення до навчання, проте їхні мотиви варіюються. Наприклад, одна частина учнів (45%) вказала, що головним мотивом для них є отримання хороших оцінок, а інша частина (35%) зазначила, що їхній інтерес до предметів стимулює їх до активного навчання. Так, Дарина, одна з учениць, зазначила: «Я люблю математику, тому що це допомагає розвивати логіку, і мені подобається розв'язувати складні задачі». Водночас Артем, учень із середніми оцінками, сказав: «Я стараюся отримувати гарні оцінки, бо це важливо для моїх батьків».

Ще 20% учнів назвали підтримку батьків важливим фактором, що мотивує їх до навчання. Проте близько 40% опитаних зазначили, що їм важко концентруватися через відволікання на гаджети та соціальні мережі. Наприклад, Аліна сказала: «Я планую готуватися до уроків, але часто проводжу час у TikTok і відкладаю домашнє завдання на потім».

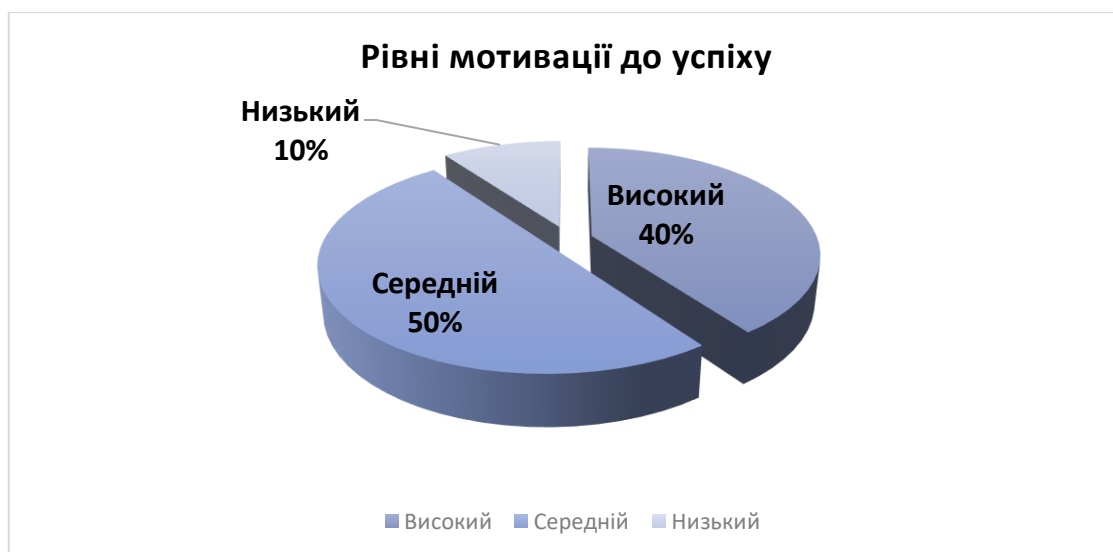

Рис.2.1. Кількісні показники рівня мотивації до успіху за методикою діагностики мотивації досягнень (Т. Елерс)

Загальні результати показали, що рівень мотивації до успіху варіюється серед учнів. Високий рівень мотивації до успіху (40%). Чотири учні демонструють виражене прагнення до досягнень, бажання долати труднощі та досягати високих

результатів. Це учні, які найчастіше беруть участь у шкільних заходах, отримують високі оцінки та активно долучаються до групової роботи.

Максим відповів «так» на 35 тверджень, що свідчить про його впевненість у своїх силах і бажання досягти успіху. Він зазначив: «Я завжди намагаюся виконати завдання максимально якісно, навіть якщо це потребує більше часу».

Середній рівень мотивації до успіху (50%). П'ять учнів демонструють помірне прагнення до успіху. Їхня мотивація залежить від зовнішніх чинників, таких як підтримка батьків, похвала вчителів чи вплив однокласників. Ці учні активні у певних ситуаціях, але уникають додаткових труднощів. Дарина відповіла «так» на 27 тверджень, що свідчить про середній рівень мотивації. Вона зазначила: «Якщо мені цікава тема, я працюю краще, але іноді втрачаю мотивацію через складність матеріалу».

Низький рівень мотивації до успіху (10%). Один учень виявив низький рівень мотивації до досягнень, уникаючи складних завдань і пояснюючи свої невдачі зовнішніми факторами. Микола відповів «так» лише на 15 тверджень. Він сказав: «Я не бачу сенсу старатися, якщо навіть старання не гарантують успіху».

Середній бал за шкалою мотивації до успіху склав 29 із 41 можливого. Учні з високим рівнем мотивації до успіху (Максим, Ульяна, Артем) частіше брали на себе відповідальність за власні успіхи та демонстрували наполегливість у навчанні. Учні з низькою мотивацією до успіху (наприклад, Микола) виявили високий рівень мотивації уникнення невдач. Це проявляється у прагненні уникати завдань, які можуть виявитися складними чи невдалими. Дарина, яка перебуває на середньому рівні, сказала: «Я часто хвилююся перед контрольними, бо боюся зробити помилку».

Учні, чиї батьки активно підтримують їх у навчанні, мають вищий рівень мотивації. Наприклад, Аліна зазначила: «Мої батьки завжди допомагають мені з підготовкою, і це надихає мене працювати старанніше». Учні, які отримують позитивний зворотний зв'язок, відзначають більшу впевненість у своїх силах.

Учні з низькою мотивацією часто уникають завдань через побоювання отримати критику чи низькі оцінки. Соціальні мережі та гаджети відзначені більшістю учнів як те, що знижує їхню продуктивність.

Учні з високим рівнем мотивації до успіху здебільшого займають лідерські позиції у класі, активно співпрацюють з однокласниками та беруть участь у групових проєктах. Наприклад, Максим є неформальним лідером у класі, до якого часто звертаються за допомогою.

Навпаки, учні з низьким рівнем мотивації, такі як Микола, мають труднощі у взаємодії з однокласниками і часто уникають групової роботи. Це підкреслює необхідність додаткової уваги до їхньої адаптації у класному колективі.

Дослідження показало, що більшість учнів мають помірний або високий рівень мотивації до успіху, що є позитивним показником для їхнього подальшого розвитку. Основними факторами, які впливають на мотивацію, є підтримка з боку сім'ї, похвала вчителів та емоційний комфорт у навчальному середовищі[35].

Водночас, існують учні з низьким рівнем мотивації, які потребують індивідуального підходу, спрямованого на підвищення їхньої впевненості та зацікавленості у навчанні. Ці результати дозволяють розробити рекомендації для батьків і педагогів, які допоможуть ефективно підтримувати мотивацію учнів.

Рис.2.2. Кількісні показники рівня відповідальності за методикою «Локус контролю» (Дж. Роттер)

Інтернальний локус контролю (40% учнів). Четверо учнів демонструють високий рівень відповідальності за свої навчальні результати. Вони впевнені, що їхні успіхи та невдачі залежать від власних зусиль і старанності. Максим відповів «так» на 28 із 30 тверджень, показавши, що він усвідомлює зв'язок між своїми зусиллями та результатами. Він зазначив: «Якщо я отримую низьку оцінку, це значить, що я погано підготувався».

Змішаний локус контролю (30% учнів). Троє учнів частково пояснюють свої успіхи внутрішніми факторами, але водночас схильні покладатися на зовнішні обставини. Їхні відповіді вказують на залежність мотивації від підтримки з боку вчителів або однокласників.

Дарина відповіла «так» на 19 тверджень і зазначила: «Я стараюся на уроках, але багато залежить від того, наскільки добре викладач пояснює матеріал».

Екстернальний локус контролю (30% учнів). Троє учнів перекладають відповідальність за свої успіхи або невдачі на зовнішні фактори, такі як складність завдань або дії вчителів.

Микола відповів «так» лише на 8 тверджень, пояснивши: «Я не можу добре підготуватися до контрольних, бо завдання часто складні і мені важко їх зрозуміти без допомоги».

Учні з інтернальним локусом контролю демонструють такі риси, як відповідальність, вони розуміють, що їхній успіх залежить від їхніх дій, і намагаються виправляти помилки. Уляна зазначила: «Я завжди працюю над своїми помилками, щоб наступного разу отримати кращу оцінку».

Вони частіше беруть участь у класних і позакласних заходах, адже вважають, що це допомагає їм розвиватися.

Змішаний локус контролю. Ця група учнів демонструє непостійність у ставленні до навчання: – залежність від ситуації: Їхня мотивація залежить від того, чи створені для них сприятливі умови.: Дарина зазначила, що вона краще працює у групі, оскільки може отримати підтримку від однокласників; – коливання у

відповідальності: Вони можуть брати на себе відповідальність за свої успіхи, але в разі невдач часто звинувачують зовнішні обставини.

Екстернальний локус контролю. Учні з екстернальним локусом контролю проявляють такі риси, як : – уникнення відповідальності: Вони рідко беруть на себе відповідальність за результати і більше схильні звинувачувати обставини чи інших людей. Наприклад, Микола сказав: «Мені важко працювати вдома, бо там багато відволікаючих факторів»; -знижена мотивація: Вони частіше уникають складних завдань, побоюючись невдач.

Учні з інтернальним локусом контролю часто отримують підтримку від батьків, які заохочують їх до самостійності. Наприклад, Аліна сказала: «Мої батьки завжди вчать мене брати відповідальність за свої дії».

Учителі, які використовують індивідуальний підхід, сприяють розвитку інтернального локусу контролю. Дарина зазначила: «Я стараюся більше, коли вчитель дає чіткі рекомендації і підтримує мене».

Взаємодія з однокласниками допомагає учням зрозуміти, що їхні результати залежать від співпраці.

Методика локусу контролю Дж. Роттера в адаптованій формі виявила значну різноманітність у ставленні учнів до власної відповідальності[27]. Більшість учнів демонструють змішаний або інтернальний локус контролю, що є позитивним показником для їхнього подальшого розвитку. Проте частина учнів із екстернальним локусом контролю потребує додаткової уваги педагогів і батьків для формування більшої відповідальності за свої навчальні результати.

Наступним етапом нашого дослідження було дослідити думку вчителів Забродівського ліцею щодо впливу навчальної діяльності, соціального середовища та сімейного виховання на успішність учнів 9-го класу.

В анкетуванні взяли участь 5 педагогів, які викладають у 9-му класі різні предмети: математика, українська мова та література, історія, біологія та інформатика.

60% вчителів вважають мотивацію учнів до навчання середньою, 40% – низькою. Один із педагогів зазначив: «Більшість учнів виконують завдання лише для отримання оцінки, а не через інтерес до предмета».

Вчителі визначили, що найбільше впливають на мотивацію: особистий інтерес учнів (80%), підтримка батьків (60%), методи викладання (40%).

Найпоширенішими методами є: лекції та пояснення (80%), групові завдання (60%), інтерактивні технології (40%), проєктне навчання (20%).

Учитель історії зазначив: «Групова робота допомагає розвивати навички співпраці, але вона не завжди ефективна через пасивність окремих учнів».

60% педагогів вказали, що вони часто застосовують індивідуальний підхід, тоді як 40% використовують його рідко через брак часу.

Вчителі назвали основні причини, які заважають учням досягати високих результатів:

- Недостатня організованість (80%). Учитель математики зазначив: «Учні часто не виконують домашні завдання через погане планування свого часу».
- Складність матеріалу (60%). Учитель біології підкреслив: «Багато тем вимагають додаткового пояснення, але не всі учні готові ставити запитання».
- Відволікання на гаджети (40%). Один із педагогів зауважив: «Учні проводять більше часу у соціальних мережах, ніж за підручниками».

80% вчителів зазначили, що взаємини між однокласниками є важливим чинником успішності. Учитель української мови сказав: «Учні, які мають підтримку серед однокласників, працюють впевненіше на уроках».

60% вчителів вважають, що учні з низьким соціометричним статусом потребують додаткової уваги.

«Деякі учні, які почуваються відчуженими, часто уникають участі в групових завданнях», – зазначив учитель інформатики.

80% педагогів вказали, що активна участь батьків у навчальному процесі позитивно впливає на успішність дітей.

Один із вчителів зазначив: «Учні, чиї батьки цікавляться їхніми успіхами, зазвичай старанніші й більш відповідальні».

40% педагогів наголосили, що деякі учні не отримують належної уваги від батьків, що знижує їхню мотивацію.

Результати анкетування вчителів показали, що основними чинниками, які впливають на успішність учнів, є методи викладання, соціальне середовище та підтримка з боку батьків. Впровадження сучасних методик і тісніша співпраця між педагогами, учнями та їхніми родинами сприятимуть підвищенню мотивації та загального рівня успішності учнів.

Наступним етапом нашого дослідження було дослідити думку батьків учнів 9-го класу Забродівського ліцею щодо впливу сімейного середовища, шкільного навчання та соціальних чинників на успішність їхніх дітей. Опитування допомогло виявити основні аспекти, які батьки вважають важливими для формування мотивації та відповідальності у навчальній діяльності.

В анкетуванні взяли участь 10 батьків учнів, які представляють різні сімейні моделі (повні сім'ї, сім'ї з одним із батьків, багатодітні сім'ї).

40% батьків вважають, що їхні діти позитивно ставляться до навчання. 50% батьків оцінили ставлення дитини як нейтральне. 10% батьків вважають, що їхні діти негативно налаштовані до навчання. Один із батьків зазначив: «Мій син виконує завдання лише тому, що це потрібно, а не тому, що йому цікаво».

60% батьків зазначили, що допомагають дітям із навчанням кілька разів на тиждень. 20% батьків допомагають щодня. 20% батьків рідко або зовсім не допомагають через брак часу. Одна з матерів зазначила: «Я намагаюся допомагати доньці, але моя робота забирає весь час, тому це не завжди виходить».

70% батьків вважають похвалу ефективним методом заохочення. «Ми завжди хвалимо доньку за її успіхи, і це допомагає їй старанніше працювати», – сказав один із батьків. 30% батьків вказали, що вони критикують своїх дітей за погані результати. «Коли син приносить низькі оцінки, ми обговорюємо, що було зроблено неправильно, але стараємося уникати сильного тиску».

50% батьків встановлюють графік для навчання вдома. 30% батьків дозволяють дитині самостійно вирішувати, коли займатися. 20% батьків не втручаються у процес організації навчання. «Ми завжди слідкуємо, щоб син мав

час для виконання домашніх завдань після школи, але дозволяємо йому розподіляти свій час самостійно», – зазначив один із батьків. 60% батьків вважають, що гаджети і соціальні мережі відволікають дітей від навчання. Донька багато часу проводить у телефоні, навіть коли потрібно виконувати домашнє завдання», – сказав один із респондентів.

50% батьків оцінили підтримку школи як достатню 30% батьків вважають, що школа могла б надавати більше індивідуальної допомоги учням. 20% батьків не висловили конкретної думки.

60% батьків запропонували запровадження додаткових консультацій із предметів. 40% вважають, що школа має більше взаємодіяти з батьками через зустрічі або тренінги. «Було б добре мати більше батьківських зборів, де обговорюються методи підтримки дітей», – зазначив один із респондентів.

70% батьків хочуть, щоб їхні діти отримали якісні знання. 50% батьків вважають важливим розвиток лідерських якостей у дитини. 30% батьків наголосили на важливості підготовки до майбутньої професійної діяльності. 80% батьків планують підтримувати дітей у продовженні навчання після школи (університет, технікум).

Отже, більшість батьків активно підтримують своїх дітей у навчанні, але частина зазначає, що їм бракує часу для повноцінної участі. Це може впливати на мотивацію учнів і потребує додаткової уваги з боку школи. Батьки визнають важливість графіку і самостійності, але багато хто відзначає негативний вплив гаджетів і соціальних мереж. Більшість батьків акцентують увагу на важливості якісної освіти і формування навичок, які допоможуть їхнім дітям у майбутньому.

Результати анкетування батьків свідчать про їхню готовність підтримувати навчання своїх дітей, хоча частина з них зіштовхується з обмеженнями у часі чи знаннях. Спільна робота батьків, педагогів і адміністрації школи може стати ключовим фактором для підвищення мотивації та успішності учнів.

Отримані результати підтверджують, що успішність підлітків залежить від комплексного впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Учні з високою мотивацією та інтернальним локусом контролю демонструють кращі результати в

навчанні. Водночас учні з низькою мотивацією або екстернальним локусом контролю потребують додаткової уваги та підтримки. Ці дані є основою для розробки рекомендацій для педагогів і батьків, спрямованих на підвищення мотивації та самооцінки підлітків.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ НАВЧАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

3.1. Рекомендації для вчителів та поради для батьків

На основі проведеного дослідження мотивації, локусу контролю та впливу соціального середовища на навчальну діяльність учнів 9-го класу Забродівського ліцею, було розроблено рекомендації для вчителів і батьків. Ці рекомендації спрямовані на підвищення мотивації до навчання, розвиток відповідальності та створення сприятливих умов для формування успішної особистості.

Рекомендації для вчителів

Використання інтерактивних методик навчання. Запроваджуйте інтерактивні завдання, які стимулюють інтерес учнів, наприклад, ігрові методики, групові проекти чи рольові ігри. Використовуйте сучасні технології (онлайн-тести, презентації, освітні платформи), щоб зацікавити учнів[28]. Наприклад, під час уроку історії організуйте інтерактивну вікторину з використанням платформ, як-от Kahoot чи Quizizz.

Розвиток внутрішньої мотивації. Зосередьтеся на індивідуальному підході до учнів, підкреслюючи їхні сильні сторони. Хваліть учнів за їхні зусилля, а не лише за результати. Це сприятиме формуванню внутрішньої мотивації. Якщо учень зробив помилку, похваліть його за спробу вирішити завдання і поясніть, як можна покращити результат.

Підтримка учнів з екстернальним локусом контролю. Допомогайте таким учням усвідомлювати зв'язок між їхніми зусиллями та результатами. Пояснюйте, що їхній успіх залежить від старанності та наполегливості, а не лише від зовнішніх обставин. Організуйте завдання, де учень може побачити безпосередній результат своєї роботи, наприклад, виконання лабораторної роботи з біології.

Формування соціальних навичок. Сприяйте співпраці між учнями через групові проекти та командні завдання. Підтримуйте учнів із низьким

соціометричним статусом, допомагаючи їм інтегруватися в класний колектив. Під час виконання завдань у групах слідкуйте, щоб кожен учень мав свою роль.

Організація додаткової підтримки. Запровадьте консультації для учнів, які мають труднощі у навчанні. Створюйте умови для позакласної роботи, що сприятиме розвитку їхніх здібностей.

Поради для батьків

Підтримка та похвала. Хваліть дітей за їхні старання, навіть якщо результат не відповідає очікуванням. Уникайте надмірної критики за невдачі, натомість акцентуйте увагу на можливості покращити результати. Якщо дитина отримала низьку оцінку за контрольну, обговоріть, що можна зробити краще наступного разу, і підкресліть її сильні сторони.

Створення сприятливого середовища для навчання. Забезпечте вдома тиху і зручну зону для навчання. Обмежуйте використання гаджетів під час підготовки до уроків. Організуйте спільний графік для навчання та відпочинку, щоб дитина мала чіткий план дня.

Розвиток відповідальності. Залучайте дітей до прийняття рішень щодо їхнього навчання, наприклад, планування підготовки до контрольних чи вибору способу вивчення матеріалу. Запропонуйте дитині самостійно обрати, які завдання виконати спочатку.

Співпраця зі школою. Активно взаємодійте з педагогами, беріть участь у батьківських зборах та індивідуальних консультаціях. Обговоріть із класним керівником, як можна покращити успішність вашої дитини.

Підтримка у формуванні внутрішньої мотивації. Допомагайте дитині зрозуміти, що навчання є важливим для її особистісного розвитку та досягнення майбутніх цілей. Разом із дитиною визначте її сильні сторони і заохочуйте до розвитку в обраній сфері (музика, спорт, точні науки).

Позитивний приклад. Демонструйте власну відповідальність та мотивацію у щоденних справах. Розкажіть дитині, як ваша організованість допомогла вам досягти успіху у професії чи інших сферах життя.

Спільна робота педагогів і батьків є ключовим фактором у формуванні успішної особистості підлітка. Виконання цих рекомендацій допоможе підвищити мотивацію учнів, сформуванню їхньої відповідальності і підтримати їхній розвиток у гармонійному середовищі. Це, у свою чергу, сприятиме досягненню високих результатів у навчанні та закладенню основ для майбутніх успіхів.

3.2. Стратегії підтримки самостійного вибору учнів

Формування здатності до самостійного вибору є важливим психологічним аспектом розвитку підлітка, оскільки цей процес допомагає створити основу для розвитку особистісної відповідальності, критичного мислення, впевненості у власних силах та лідерських якостей. Підлітковий вік є критичним етапом у формуванні ідентичності, і здатність до самостійного прийняття рішень стає важливим чинником у розвитку емоційної зрілості. У цьому контексті стратегії підтримки самостійного вибору в навчальній діяльності сприяють розвитку особистісної автономії, що є важливим для психологічного благополуччя учнів[29].

1. Роль навчальних проєктів у розвитку самостійності

Навчальні проєкти, як форма активного навчання, є потужним інструментом для розвитку самостійності, оскільки вони дозволяють учням брати на себе відповідальність за процес виконання завдань і результати. Такий підхід до навчання підтримує розвиток автономії, де кожен учень може вибирати тему, методи дослідження та способи презентації, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації і впевненості. Коли учні самостійно обирають теми для дослідження, вони не тільки поглиблюють знання з предмета, але й розвивають критичне мислення і вміння оцінювати інформацію [24].

Наприклад, проєкт «Екосистеми нашого регіону» на уроках біології не тільки надає можливість досліджувати цікаві аспекти природи, але й заохочує до самостійного збору та аналізу даних. Це допомагає учням побудувати впевненість у своїх здібностях і приймати рішення на основі об'єктивної інформації.

Психологічно цей підхід зміцнює їхнє почуття автономії та підвищує самооцінку, адже учні можуть бачити, як їхні власні зусилля приводять до результату.

2. Стратегії для розвитку креативності та відповідальності через вибір способів виконання завдань

Давати учням можливість вибору способу виконання завдання – важливий аспект підтримки самостійності. Це сприяє розвитку креативності та відповідальності, оскільки учень, маючи свободу вибору, відчуває себе впевненішим у своїх силах і здатним досягти результатів, що відповідають його інтересам та можливостям. Наприклад, під час уроків української мови учні можуть вибирати тему для есе: «Моя мрія», «Людина, яка мене надихає», «Як я бачу своє майбутнє». Це дозволяє підліткам краще розуміти себе, свої прагнення та цілі, що є важливим для розвитку емоційної зрілості [26].

Рішення, яке учні приймають самостійно, часто має психологічне значення, оскільки через нього вони формують свою самоідентичність. Дозвіл учням обирати між готовими шаблонами чи створювати власний дизайн презентацій на уроках інформатики сприяє розвитку творчого потенціалу і підвищує впевненість у своїх здібностях.

3. Підтримка через аналіз помилок: важливість прийняття невдач

Неможливо уникнути помилок у процесі навчання, і їх аналіз є важливим етапом розвитку самостійності. Психологічно важливо навчити учнів сприймати помилки як невід’ємну частину процесу навчання, а не як поразку. Учителі повинні створити безпечне середовище, де помилки розглядаються як можливість для росту, а не як негативний результат. Це сприяє розвитку внутрішньої мотивації і допомагає учням зміцнити їхні емоційні ресурси для подолання труднощів [36].

Наприклад, під час уроків математики учні можуть самостійно виявляти помилки у виконанні контрольних завдань та аналізувати, чому вони сталися. Це дозволяє не лише покращити академічні навички, але й розвивати емоційну зрілість, оскільки учні вчаться працювати з негативними емоціями, такими як розчарування, і знаходити конструктивні шляхи для їх подолання.

4. Розвиток критичного мислення через аналіз альтернативних варіантів

Розвиток критичного мислення є важливим компонентом самостійного вибору. Підлітки повинні вміти оцінювати різні альтернативи і приймати обґрунтовані рішення, що важливо як у навчанні, так і в житті. Стратегії, що включають аналіз альтернативних варіантів, допомагають учням формувати здатність до обґрунтованих рішень.

Психологічно важливим є створення умов для учнів, щоб вони могли висловлювати свої думки та аргументувати їх. Наприклад, на уроках літератури учні можуть обговорювати різні трактування поведінки героїв, що допомагає їм не тільки розвивати навички аналізу, але й формувати гнучкість у мисленні. Дискусії дозволяють учням відчувати свою роль у соціумі, розвиваючи соціальні навички та підвищуючи емоційну зрілість [9].

5. Рефлексія як важливий інструмент розвитку самостійності

Рефлексія є ключовим елементом у розвитку самостійності, оскільки вона дозволяє учням усвідомлювати власні дії, з'ясувати свої сильні сторони та визначити шляхи для вдосконалення. Психологічно рефлексія сприяє формуванню самооцінки та самоповаги. Наприкінці кожного уроку чи проекту учням можна запропонувати записати три речі, які вони зрозуміли, і одне питання, яке залишилося незрозумілим. Такий підхід допомагає учням не тільки організувати процес навчання, а й глибше розуміти себе та свої мотивації [34].

6. Важливість підтримки з боку батьків

У процесі розвитку самостійності важлива підтримка з боку батьків, оскільки вони є моделями для наслідування і можуть сприяти формуванню відповідальності та автономії в учнів. Батьки можуть допомогти дитині скласти розклад дня, у якому вона самостійно визначатиме час для навчання, відпочинку та хобі. Це допомагає учням розвивати планування та організаційні навички, що є важливим аспектом самостійності.

Обговорення з батьками не лише оцінок, але й процесу виконання завдань, дозволяє дитині відчувати підтримку і зрозуміти важливість зусиль у досягненні

результатів. Психологічно це допомагає учням відчувати, що їхні зусилля цінуються, і це сприяє розвитку їхнього емоційного інтелекту та самооцінки [12].

7. Психологічна підтримка позакласних активностей

Позакласні активності, організовані за ініціативою учнів, також сприяють розвитку самостійності та лідерських якостей. Наприклад, організація шкільного ярмарку чи медіапроекту дозволяє учням не лише розвивати свої організаційні здібності, а й підтримувати впевненість у своїх силах через реалізацію творчих ідей. Такі активності дозволяють підліткам відчути себе частиною колективу, відповідальними за результат і готовими до майбутніх викликів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи результати нашого дослідження, ми можемо зробити наступні висновки:

1. Аналіз наукової літератури підтвердив, що підлітковий вік є періодом інтенсивного розвитку психологічних і соціальних характеристик особистості. У цей час формуються базові компетенції, такі як самосвідомість, критичне мислення, здатність до самооцінки та емоційна стабільність. Г. Костюк та С. Максименко наголошували на значенні соціальної взаємодії та навчальної діяльності для гармонійного розвитку особистості[18]. Зокрема, Слюсаревський М. акцентував увагу на ролі «зони найближчого розвитку», в межах якої соціальні контакти та підтримка педагогів сприяють формуванню інтелектуального потенціалу.

Сучасні дослідження, такі як роботи І. Беха, підкреслюють значення гуманістичного підходу до виховання, який базується на врахуванні індивідуальних потреб і можливостей кожної дитини[4]. Індивідуалізований підхід до навчання дозволяє розкрити особистісний потенціал підлітка, формуючи у нього почуття впевненості та відповідальності за власний розвиток. Додатково, теорія мотивації досягнень Т. Елєрса показала, що підвищення внутрішньої мотивації учнів позитивно корелює з їхніми академічними успіхами та бажанням досягати поставлених цілей[21].

2. Результати дослідження засвідчили, що психологічні фактори, такі як локус контролю, мотивація досягнень і самооцінка, є ключовими чинниками успішності підлітків. Методика Дж. Роттера показала, що учні з інтернальним локусом контролю частіше беруть на себе відповідальність за результати своєї навчальної діяльності та демонструють вищий рівень успішності[7]. Наприклад, учні, які вважають, що їхні досягнення залежать від їхніх зусиль, успішніше справляються зі складними завданнями та частіше досягають високих результатів у навчанні.

Соціальні чинники також мають значний вплив на формування особистості. Емоційна підтримка з боку батьків і педагогів сприяє підвищенню впевненості у власних силах, тоді як доброзичлива атмосфера у класному колективі допомагає формувати соціальні навички. Наприклад, учні, які мають підтримку однокласників, частіше виявляють ініціативу під час групових завдань. Однак, як показало дослідження, негативні чинники, такі як недостатня взаємодія з ровесниками або надмірний вплив соціальних медіа, можуть знижувати рівень мотивації учнів.

3. Навчальна діяльність відіграє провідну роль у розвитку інтелектуального, соціального та емоційного потенціалу підлітків. Результати дослідження показали, що методики, спрямовані на активну участь учнів у навчальному процесі, такі як проєктне навчання, групові завдання та кейс-методи, значно підвищують їхній інтерес до навчання. Наприклад, під час виконання проєкту на тему "Роль екологічної свідомості у сучасному світі" учні не лише здобували нові знання, а й удосконалювали навички співпраці та планування.

Мотивація до навчання також залежить від використання сучасних педагогічних технологій, таких як інтерактивні платформи, гейміфікація та методика «портфоліо». Учні, які мали змогу обирати теми для проєктів або досліджень, демонстрували вищу зацікавленість і творчий підхід до виконання завдань. Наприклад, учні, які самостійно обирали тему для есе чи доповіді, краще справлялися із завданням і демонстрували глибше розуміння матеріалу.

4. Рекомендації для педагогів базуються на використанні індивідуалізованих і інтерактивних методик навчання, які сприяють формуванню відповідальності, мотивації та впевненості у собі. Наприклад, організація групових проєктів дозволяє учням не лише розвивати соціальні навички, але й брати відповідальність за виконання певних ролей у групі. Додатково, регулярний зворотний зв'язок і заохочення учнів за їхні зусилля допомагають підвищити їхню внутрішню мотивацію.

Рекомендації для батьків акцентують увагу на необхідності створення вдома комфортного середовища для навчання, регулярного спілкування з дітьми про їхні

успіхи та труднощі, а також заохочення до самостійного прийняття рішень. Наприклад, спільне складання графіка підготовки до контрольних робіт допомагає дітям краще організувати свій час. Підтримка з боку батьків під час складних періодів, таких як адаптація до нових умов навчання, сприяє формуванню довірливих стосунків і впевненості у своїх силах.

Виконані завдання дослідження підтвердили, що успішний розвиток особистості підлітка залежить від взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників. Мотивація до навчання, здатність до самостійного вибору та відповідальність формуються під впливом навчального середовища, соціальних відносин і підтримки з боку дорослих. Розроблені рекомендації для педагогів і батьків дозволяють оптимізувати навчальний процес та сприяти гармонійному розвитку особистості кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балашов Е. М. Мотивація навчальної діяльності у студентів та підлітків: монографія. – Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. – 224 с.
2. Балл Г. О. Психологія навчання: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 312 с.
3. Бар'яхтар В. Роль навчальної діяльності в успішному розвитку особистості. — Наукові записки, 2022.
4. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання: теоретичні та методичні аспекти. — Київ: Либідь, 2003.
5. Біленчук П., Обіход Т. Небезпеки ядерної злочинності: аналіз вітчизняного і міжнародного законодавства. — Юридичний вісник України, 2017.
6. Блетскан Д. І., Глухов К. Є., Фролова В. В. Electronic structure of 2H-SnSe₂: ab initio modeling and comparison with experiment. — Semiconductor Physics Quantum Electronics & Optoelectronics, 2016.
7. Буковські В. М., Неліс С. Щоденний вплив і самооцінка в ранньому підлітковому віці: кореляти середніх рівнів і мінливості всередині людини. — Психологія Бельгії, 59(1), 2019. — С. 96-115.
8. Гладченко О. В. Особливості мотивації до навчання підлітків в умовах дистанційного навчання // Психологічні науки: теорія і практика. – 2021. – №2. – С. 45–52.
9. Гончаренко С.У. Психологічний словник. Київ: Либідь, 2017. 376 с.
10. Гриневич В. Педагогіка самостійності: теорія та практика розвитку самостійності учнів в умовах сучасної школи. — Київ: Вид. дім, 2018.
11. Жизномірська О. Я. Наукові підходи вивчення проблеми самоствердження особистості підліткового віку. — Науковий Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: зб. наук. праць. — К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. — № 16 (40). — С. 148–153.
12. Занюк С.С. Психологія мотивації: навч. посіб. Київ: Либідь, 2002. 304 с.

13. Ковальчук О. В. Психологія підліткового віку: розвиток мотивації та емоційного інтелекту. — Львів: Світ, 2020.
14. Краєва О. А. Психологічний аналіз аспектів «Я-концепції» в структурі особистості підліткового віку під час трансформаційних змін. — Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Випуск 5. Том 2. — 2017. — С. 65-69.
15. Кратт Д. Психологічна підтримка підлітків у кризових ситуаціях. — *Journal of Developmental Psychology*, 2018.
16. Левченко М. Критичне мислення у школярів: методи розвитку та реалізація в навчанні. — Харків: Освіт. кн., 2020.
17. Лохвицька Г. Психологічні особливості мотивації до навчання в підлітковому віці. — *Психологія і школа*, 2019.
18. Лохвицька Г. Психологічні чинники успішності підлітків у сучасному освітньому середовищі. — *Психологічний журнал*, 2020.
19. Магур Р. Р., Чмуневич Г. Р. Основні педагогічні проблеми виховання дітей у сучасний період розвитку суспільства: Агресія в учнівському середовищі. — *Безпека життєдіяльності*, 2012. — №4. — С. 26-29.
20. Макаренко О. Рефлексія у навчанні: психологічний аспект. — Львів: Літера ЛТД, 2020.
21. Максименко С. Д. Генеза навчальної діяльності особистості: психологічний підхід. — Київ: Міленіум, 2000.
22. Максименко С. Д. Психологія навчання: нові методики та підходи. — Київ: Видавництво «Знання», 2021.
23. Малихін О. В. Сучасні освітні технології в розвитку мотивації підлітків. — Харків: Основа, 2023.
24. Ольховська І. І., Варга В. С. Роль самоствердження підлітків у сучасному просторі. — *Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених*. — Мукачево: МДУ, 2018. — № Випуск 2(2). — С. 91-101.

25. Остапенко І. Роль батьків у формуванні самостійності учнів: психолого-педагогічний аналіз. — Київ: Кондор, 2022.
26. Петренко Т. Психологія розвитку підлітка: підтримка автономії та самостійності. — Одеса: Одеський університет, 2017.
27. Роттер Дж. Суб'єктивний локус контролю та мотивація досягнень. — *Journal of Psychology*, 1966.
28. Савчин М.В. Динаміка мотивації відповідальної поведінки особистості. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 4. С. 39-48
29. Самсонова О. Формування самостійності у підлітковому віці: психологічний підхід. — Дніпро: Академія, 2019.
30. Сапіга С. Моніторинг і оцінка розвитку особистісного потенціалу підлітків у скаутських громадських об'єднаннях. — *Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія : Педагогічні науки*. — Луцьк, 2017. — № 2(351). — С. 68–74.
31. Слюсаревський М. М. Психологія підлітка і процеси соціалізації. — Київ: Наукова думка, 2020.
32. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання: навч.-метод. посіб. / Т. Є. Федорченко (ред.), В. І. Кириченко, В. Б. Нечерда, Т. В. Тарасова, К. О. Безрук, І. В. Лаврентьева. — Кропивницький: Імекс ЛТД, 2022. — 181 с.
33. Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник. — Київ: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 608 с.
34. Токарева Н. М., Шамне А. В., Макаренко Н. М. Сучасний підліток у системі психологопедагогічного супроводження: монографія. — Кривий Ріг, 2014. — 312 с.
35. ЮНІСЕФ Україна. Вплив пандемії на мотивацію підлітків до навчання та їхній психоемоційний стан. — 2021. URL: [nus.org.ua Нова українська школа](https://nus.org.ua/ukrainska-shkola)
36. Ярмоленко С. Навчання через помилки: як допомогти учням справлятися з невдачами. — Харків: Майстер-клас, 2021.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для учнів

Тема: »Фактори, що впливають на успішність у навчанні«

Доброго дня!

Ця анкета створена для вивчення вашого ставлення до навчання, мотивації, самооцінки та впливу оточення на ваш успіх. Будь ласка, дайте відповіді на запитання максимально чесно та відкрито. Ваші відповіді залишаться конфіденційними.

Блок 1: Загальне ставлення до навчання

1. Як ви оцінюєте своє ставлення до навчання?

- a) Дуже позитивно
- b) Позитивно
- c) Нейтрально
- d) Негативно
- e) Дуже негативно

2. Що найбільше мотивує вас до навчання?

- a) Бажання отримувати хороші оцінки
- b) Підтримка батьків
- c) Похвала вчителів
- d) Інтерес до предметів
- e) Інші причини (вказіть): _____

3. Які предмети вам найбільше подобаються? (Обведіть декілька варіантів)

- a) Математика
- b) Література
- c) Фізика
- d) Історія
- e) Інші: _____

Блок 2: Мотивація та організація навчання

4. Як ви зазвичай готуетесь до контрольних робіт?

- a) Вивчаю весь матеріал самостійно
- b) Прошу допомоги вчителів чи батьків
- c) Працюю з однокласниками
- d) Готуюсь без системи, у останній момент

5. Чи часто ви виконуєте домашнє завдання?

- a) Завжди
- b) Часто
- c) Іноколи
- d) Рідко
- e) Ніколи

6. Що вам заважає краще підготуватися до уроків?

- a) Відсутність часу
- b) Складність матеріалу
- c) Відсутність інтересу
- d) Погана організація часу
- e) Інші причини (вказіть): _____

Блок 3: Самооцінка та ставлення до себе

7. Як ви оцінюєте свої можливості у навчанні?

- a) Я впевнений у своїх здібностях
- b) Я думаю, що мої здібності середні
- c) Я не впевнений у своїх можливостях
- d) Я відчуваю, що мені важко вчитися

8. Що ви відчуваєте, коли отримуєте низьку оцінку?

- a) Розчарування, але це мене мотивує
- b) Засмучення і страх перед наступними завданнями
- c) Байдужість
- d) Інші почуття (вказіть): _____

9. Чи вірите ви, що ваша успішність залежить від ваших зусиль?

- a) Так, повністю

- b) Частково
- c) Залежить від обставин
- d) Зовсім ні

Блок 4: Вплив соціального середовища

10. Як часто ви обговорюєте навчання з однокласниками?

- a) Щодня
- b) Іноколи
- c) Рідко
- d) Ніколи

11. Як ви оцінюєте підтримку з боку ваших учителів?

- a) Завжди відчуваю їхню підтримку
- b) Часто відчуваю підтримку
- c) Рідко відчуваю підтримку
- d) Не відчуваю підтримки

12. Як ви оцінюєте вплив вашої родини на навчання?

- a) Родина мене дуже підтримує
- b) Родина іноді мене підтримує
- c) Родина не впливає на моє навчання
- d) Родина ставить занадто високі вимоги

Блок 5: Майбутні цілі

13. Яка ваша головна мета в навчанні?

- a) Отримувати високі оцінки
- b) Бути кращим у певному предметі
- c) Підготуватися до вступу у вищий навчальний заклад
- d) Просто завершити школу
- e) Інші цілі (вказіть): _____

14. Чи плануєте ви продовжувати навчання після школи?

- a) Так
- b) Ні
- c) Поки що не вирішив

15. Що, на вашу думку, може зробити вас успішним у майбутньому?

- a) Наполеглива праця
- b) Підтримка близьких
- c) Удача
- d) Інші фактори (вказіть): _____

Дякуємо за ваші відповіді!

Ця інформація допоможе нам краще зрозуміти ваші потреби і створити умови для вашого розвитку.

Анкета для вчителів

Тема: «Фактори, що впливають на успішність учнів у навчанні»

Шановний педагог!

Ця анкета створена для вивчення вашого бачення щодо мотивації учнів, їхньої взаємодії із соціальним середовищем та впливу навчальної діяльності на розвиток успішної особистості. Просимо дати відповіді максимально чесно та відкрито. Анкета є конфіденційною, ваші відповіді використовуватимуться лише в наукових цілях.

Блок 1: Загальна характеристика навчального процесу

1. Як ви оцінюєте загальну мотивацію учнів до навчання у вашому класі?
 - a) Висока
 - b) Середня
 - c) Низька
2. Які основні фактори, на вашу думку, впливають на мотивацію учнів?
 - a) Особисті зусилля та інтереси учнів
 - b) Вплив сім'ї
 - c) Методика викладання
 - d) Інші: _____
3. Як часто ви надаєте учням зворотний зв'язок щодо їхніх успіхів?
 - a) Постійно
 - b) Іноколи
 - c) Рідко
 - d) Майже ніколи

Блок 2: Навчальна діяльність і взаємодія

4. Які методи навчання ви найчастіше використовуєте?
 - a) Лекції та пояснення
 - b) Групові завдання
 - c) Проектне навчання

d) Інтерактивні методи (ігри, симуляції)

e) Інші: _____

5. Як ви вважаєте, що найчастіше заважає учням добре вчитися?

a) Відсутність мотивації

b) Складність матеріалу

c) Проблеми у сім'ї

d) Вплив однолітків

e) Інші: _____

6. Як ви оцінюєте взаємодію учнів один із одним у навчальному процесі?

a) Взаємопідтримка і співпраця

b) Часткова взаємодія

c) Конкуренція та відсутність взаємодії

d) Інші: _____

Блок 3: Підтримка учнів

7. Як ви допомагаєте учням долати труднощі у навчанні?

a) Надаю додаткові пояснення

b) Проводжу індивідуальні консультації

c) Організую групову роботу

d) Підтримую емоційно

8. Як часто ви використовуєте індивідуальний підхід у роботі з учнями?

a) Постійно

b) Часто

c) Рідко

d) Не використовую

9. Як ви оцінюєте вплив сім'ї на успішність учнів?

a) Родина відіграє вирішальну роль

b) Родина відіграє значну роль

c) Вплив родини незначний

d) Родина не впливає на навчання

Блок 4: Соціальні аспекти

10. Як ви оцінюєте роль однолітків у навчальному процесі учнів?

- a) Взаємодія з однолітками сприяє успішності
- b) Взаємодія з однолітками іноді створює труднощі
- c) Однолітки не впливають на навчання

11. Як ви оцінюєте соціальну активність учнів (участь у проєктах, заходах тощо)?

- a) Висока
- b) Середня
- c) Низька

12. Чи проводите ви роботу з формування лідерських якостей учнів?

- a) Так, регулярно
- b) Іноколи
- c) Рідко
- d) Ні

Блок 5: Пропозиції щодо покращення

13. Що, на вашу думку, можна зробити для підвищення мотивації учнів?

- a) Використовувати сучасні методи навчання
- b) Підвищити рівень співпраці між школою і батьками
- c) Організувати більше позашкільних заходів
- d) Інше: _____

14. Що, на вашу думку, може допомогти учням досягти успіху в навчанні?

- a) Підтримка вчителів
- b) Вплив батьків
- c) Розвиток самостійності учнів
- d) Інше: _____

15. Які інноваційні підходи ви хотіли б запровадити у своїй роботі?

- a) Інтерактивні технології

b) Проектне навчання

c) Інші: _____

Дякуємо за ваші відповіді!

Ця інформація допоможе нам краще зрозуміти особливості навчального процесу і створити умови для ефективного розвитку учнів.

Анкета для батьків

Тема: «Вплив сімейного середовища на успішність учнів у навчанні»

Шановні батьки!

Ця анкета створена для вивчення вашого бачення впливу родинного середовища на навчання вашої дитини. Будь ласка, дайте відповіді на запитання максимально чесно. Ваша думка допоможе краще зрозуміти потреби дітей і сприяти їхньому розвитку. Анкета є конфіденційною, а ваші відповіді будуть використані лише для наукових цілей.

Блок 1: Загальна характеристика ставлення до навчання

1. Як ви оцінюєте ставлення вашої дитини до навчання?

- a) Дуже позитивне
- b) Позитивне
- c) Нейтральне
- d) Негативне

2. Як часто ваша дитина говорить про свої шкільні успіхи чи труднощі?

- a) Щодня
- b) Кілька разів на тиждень
- c) Рідко
- d) Майже ніколи

3. Що, на вашу думку, найбільше мотивує вашу дитину до навчання?

- a) Інтерес до предметів
- b) Бажання отримати хороші оцінки
- c) Похвала від учителів
- d) Вплив однолітків
- e) Інше: _____

Блок 2: Вплив сімейного середовища

4. Як часто ви допомагаєте своїй дитині у навчанні?

- a) Щодня
- b) Кілька разів на тиждень

- c) Рідко
- d) Ніколи

5. Що ви робите, якщо ваша дитина отримує низькі оцінки?

- a) Розмовляю з нею про причини і підтримую її
- b) Надаю допомогу у підготовці
- c) Критикую і забороняю розваги
- d) Байдужо ставлюся до цього

6. Чи заохочуєте ви свою дитину за хороші оцінки та успіхи?

- a) Так, постійно
- b) Іноколи
- c) Рідко
- d) Ні

Блок 3: Організація навчання вдома

7. Як ви організовуєте домашнє навчання своєї дитини?

- a) Встановлюю чіткий графік навчання
- b) Надаю свободу вибору часу для навчання
- c) Взагалі не втручаюся у процес

8. Як ви оцінюєте рівень підготовки дитини до шкільних занять?

- a) Завжди добре підготовлена
- b) Часто добре підготовлена
- c) Іноколи буває неготовою
- d) Часто не готова

9. Що зазвичай заважає вашій дитині якісно підготуватися до уроків?

- a) Відсутність часу
- b) Відволікання на гаджети чи інші розваги
- c) Складність матеріалу
- d) Інші причини: _____

Блок 4: Соціальні аспекти

10. Як ви оцінюєте стосунки вашої дитини з однокласниками?

- a) Дружні і підтримуючі
- b) Нейтральні
- c) Напружені
- d) Не знаю

11. Як часто ви обговорюєте успіхи дитини з учителями?

- a) Регулярно, кілька разів на семестр
- b) Інколи, за необхідності
- c) Дуже рідко
- d) Майже ніколи

12. Як ви оцінюєте вплив учителів на навчання вашої дитини?

- a) Дуже позитивний
- b) Скоріше позитивний
- c) Нейтральний
- d) Скоріше негативний

Блок 5: Ваші очікування та пропозиції

13. Чого ви очікуєте від шкільної освіти для своєї дитини?

- a) Отримання якісних знань
- b) Розвиток лідерських навичок
- c) Підготовка до майбутнього професійного життя
- d) Інше: _____

14. Що, на вашу думку, школа могла б зробити для покращення успішності вашої дитини?

- a) Проводити додаткові консультації з предметів
- b) Використовувати сучасні методи навчання
- c) Підвищити рівень взаємодії між школою і батьками
- d) Інше: _____

15. Що ви робите для розвитку мотивації дитини до навчання?

- a) Постійно підтримую та хвалю її

- b) Мотивую через винагороди чи заохочення
- c) Забороняю розваги у разі низьких оцінок
- d) Інше: _____

Дякуємо за ваші відповіді!

Ваші відповіді допоможуть створити сприятливі умови для успішного навчання вашої дитини.

Методика Т. Елерса: діагностика мотивації до успіху

Вам буде запропонований 41 питання, на кожен з яких дайте відповідь «так» або «ні».

Адаптовані твердження методики Т. Елерса для дослідження мотивації до успіху учнів

1. Якщо потрібно вибрати між двома варіантами, я намагаюся зробити це швидко, а не відкладати рішення.
2. Якщо я розумію, що не можу виконати завдання на 100%, я швидко починаю засмучуватися.
3. Під час підготовки до контрольної я відчуваю, що ставлю на карту все.
4. Якщо на уроці виникає питання, я зазвичай відповідаю одним із останніх.
5. Якщо протягом двох днів я не займаюся навчанням, то почуваюся неспокійно.
6. Іноді мої успіхи на уроках бувають нижче звичайного рівня.
7. Я більше вимогливий до себе, ніж до своїх однокласників.
8. Я намагаюся бути доброзичливим до інших учнів.
9. Якщо я відмовляюся виконувати складне завдання, згодом картаю себе, бо знаю, що міг би досягти успіху.
10. Під час навчання мені потрібні короткі перерви для відпочинку.
11. Наполегливість не є моєю основною рисою.
12. Мої досягнення у навчанні не завжди стабільні.
13. Іноді інші предмети цікавлять мене більше, ніж ті, які зараз вивчаю.
14. Зауваження або критика стимулюють мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої однокласники вважають мене старанним учнем.
16. Подолання труднощів у навчанні робить мене більш впевненим у своїх рішеннях.
17. Мене легко мотивувати, якщо апелювати до моїх амбіцій.
18. Якщо я займаюся без бажання, це зазвичай помітно у моїх результатах.

19. Виконуючи домашнє завдання, я намагаюся обходитися без допомоги інших.
20. Іноді я відкладаю підготовку до уроків на завтра, хоча знаю, що маю зробити це сьогодні.
21. У навчанні потрібно покладатися тільки на свої сили.
22. Успіх у школі важливіший за багато інших речей.
23. Якщо мені потрібно виконати важливе завдання, я намагаюся зосередитися тільки на ньому.
24. Мені здається, що мої амбіції менші, ніж у багатьох інших однокласників.
25. Наприкінці канікул я зазвичай радий повернутися до школи.
26. Коли я зацікавлений у темі, я працюю краще і швидше за інших.
27. Мені простіше спілкуватися з однокласниками, які також старанно працюють.
28. Якщо я не виконую завдань, мені стає неспокійно.
29. Відповідальне завдання частіше доручають саме мені.
30. Якщо мені потрібно прийняти рішення, я намагаюся зробити це якомога обдуманіше.
31. Друзі іноді вважають, що я занадто розслаблений у навчанні.
32. Мої успіхи у навчанні частково залежать від підтримки однокласників.
33. Протистояти думці вчителя – марна справа.
34. Іноді я не знаю, які завдання доведеться виконувати на уроці.
35. Якщо щось не виходить, я стаю нетерплячим.
36. Я рідко звертаю увагу на власні досягнення.
37. У групових завданнях моя робота часто буває більш результативною, ніж у інших.
38. Буває, що я не доводжу до кінця завдання, які почав.
39. Я заздрю тим, хто не витрачає багато часу на навчання.
40. Я не заздрю тим, хто прагне стати лідером у класі.

41. Якщо я впевнений у правильності своїх дій, я готовий відстоювати свою точку зору до кінця.

Ключ опитувальника Т. Елерса. Розрахунок значень.

По 1 балу нараховується за відповідь «так» на питання: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41

і «ні» – на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються.

Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація методики мотивації до успіху (норми тесту Елерса):

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів – низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів – середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бал – дуже високий рівень мотивації до успіху.

**Адаптовані твердження методики локусу контролю для підлітків у
навчальній діяльності**

Інструкція:

«Вам запропоновано твердження, що стосуються вашого навчання і шкільного життя. У кожному пункті оберіть один варіант відповіді (а або б), який найбільше відповідає вашій думці. Немає правильних чи неправильних відповідей, важливо лише обрати те, що ближче до вашого власного ставлення.»

Твердження:

- а) Я отримую хороші оцінки завдяки своїм зусиллям.
 - б) Мої оцінки більше залежать від того, наскільки легко викладач пояснює матеріал.
-
- а) Якщо я зазнаю невдачі на контрольній роботі, це тому, що я недостатньо підготувався.
 - б) Невдача на контрольній роботі часто залежить від складності завдання чи настрою вчителя.
-
- а) Мої досягнення у навчанні залежать від того, наскільки я старанно працюю.
 - б) Успіх у навчанні часто визначається тим, наскільки мені щастить із викладачами чи завданнями.
-
- а) Я сам визначаю, як краще організувати свій час для навчання.
 - б) Мій розклад залежить від того, як складено шкільний графік і домашні завдання.
-
- а) Успішність на уроці більше залежить від моєї активності та підготовки.

b) Часто успіх на уроці залежить від того, наскільки добре вчитель пояснив матеріал.

a) Якщо я погано відповів на уроці, це через те, що я недостатньо вивчив матеріал.

b) Погана відповідь на уроці зазвичай трапляється через неочікувані запитання або складний матеріал.

a) Результат моєї участі у проєктах залежить від моїх зусиль і старанності.

b) Успіх у групових проєктах часто залежить від інших учасників групи.

a) Я можу впливати на свій рівень знань, якщо старанно працюватиму.

b) Мої знання багато в чому залежать від умов, створених у школі.

a) Успіх у навчанні залежить від правильно організованої підготовки до уроків.

b) Часто успіх у навчанні визначається випадковими обставинами.

a) Якщо я зазнав невдачі у контрольній роботі, це свідчить, що я недостатньо старався.

b) Невдачі на контрольній можуть бути результатом необ'єктивної оцінки.

a) Мій прогрес у навчанні повністю залежить від моїх старань.

b) Прогрес у навчанні залежить від того, наскільки зрозуміло пояснюють матеріал викладачі.

a) Вчителі оцінюють мої відповіді на основі моїх знань.

b) Оцінки часто залежать від упередженості вчителя або його ставлення до мене.

- a) Я можу планувати свої успіхи у навчанні і досягати їх.
- b) Часто мої успіхи у навчанні залежать від зовнішніх обставин.

a) Кількість виконаних мною домашніх завдань залежить від моєї організованості.

b) Мої результати у виконанні домашніх завдань залежать від складності завдань.

a) Успіх на контрольних роботах залежить від моєї підготовки.

b) Навіть добре підготовлений учень може отримати низьку оцінку через невезіння.

a) Рівень моїх досягнень у навчанні визначається моєю наполегливістю.

b) Часто рівень досягнень залежить від того, як складно пояснено навчальний матеріал.

a) Від мене залежить, наскільки успішно я складу іспити.

b) На успіх під час іспитів можуть вплинути непередбачені обставини.

a) Якщо я добре підготувався до уроку, я зможу успішно його скласти.

b) Успіх на уроці часто залежить від того, наскільки доброзичливим буде вчитель.

a) Я завжди намагаюся виправити свої помилки у навчанні.

b) Краще уникати підкреслення своїх помилок, щоб не отримати додаткову критику.

a) Я впевнений, що досягну своїх цілей у навчанні завдяки власним зусиллям.

b) Досягнення у навчанні часто визначаються обставинами, які не залежать від мене.

Розрахунок результатів:

За кожен обрану відповідь (а) нараховується 1 бал (інтернальний локус контролю).

За кожен обрану відповідь (б) нараховується 0 балів (екстернальний локус контролю).

Максимальна кількість балів: 30 (повністю інтернальний локус контролю).

Мінімальна кількість балів: 0 (повністю екстернальний локус контролю).

Інтерпретація шкали:

0–10 балів: Виражений екстернальний локус контролю. Підліток схильний пояснювати успіхи та невдачі через зовнішні фактори, такі як везіння, обставини чи вплив інших осіб.

11–20 балів: Помірний локус контролю. Підліток частково визнає вплив власних зусиль, але також покладається на зовнішні чинники.

21–30 балів: Виражений інтернальний локус контролю. Підліток переконаний, що його досягнення залежать передусім від його власних зусиль і здібностей.